

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2012

Andrea Zieglerová

Univerzita Karlova
Husitská teologická Fakulta

Diplomová práce

František Bakule- český reformní pedagog

František Bakule- one of the czech school reformer

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Miroslava Váňová CSc.

Autor:

Andrea Zieglerová

Praha 2012

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Miroslavě Váňové, CSc. za odborné vedení práce a rady při vypracování této diplomové práce. Dále bych ráda poděkovala PhDr. Janu Pičmanovi, řediteli Jedličkova ústavu, za poskytnutí cenného materiálu pro psaní této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne

Anotace

Diplomová práce „František Bakule- český reformní pedagog“ pojednává o osobě a činnosti českého reformního pedagoga Františka Bakuleho. Ukazuje výchozí stav rakouského a českého školství, přínos českých reformních pedagogů, pokusné školy a ideová východiska Františka Bakuleho. Pojednává o životě Františka Bakuleho a jeho působení ve výchovně-vzdělávacích institucích. Práce popisuje výchovné metody a jejich užití v praxi ve školách, v Jedličkově ústavu a v pěveckém sboru. Cílem práce je představit reformní snahy Františka Bakuleho a jejich přesah do dnešní doby.

Klíčová slova

František Bakule, reformní pedagogika, Jedličkův ústav, Rudolf Jedlička, výchova, lidé s tělesným postižením, pěvecký sbor

Annotation

The diploma thesis „František Bakule- one of the czech school reformer“ deals with František Bakule's personality and activity. This thesis shows an initial state of austrian a czech education, benefits of czech reform teachers, experimental schools and František Bakule's ideological bases. This thesis deals with František Bakule's life and his working in educational institutions. This dissertation describes educational methods and their uses in practise at schools, in the Jedlička Institute and in his choir. The purpose of this work is presentation of reform efforts of František Bakule and their overlap until today.

Key words

František Bakule, education reforms, Jedlička- Institute, Rudolf Jedlička, education, physically handicapped people, choir

Obsah

Úvod	7
1. Rakouské a české školství na konci 19. století	10
1.1 Rakouské zákony	10
1.2 Pedagogické snahy vlasteneckých učitelů	12
1.3 Herbartismus a antiherbartismus	16
2. Politická situace a české školství po roce 1918	20
2.1 Politická situace po roce 1918	20
2.2 Vývoj českého školství po roce 1918	21
2.2.1 Reformní pokusy dvacátých a třicátých let	23
2.2.2 Reflexe reformních snah	31
3. Život Františka Bakuleho	34
3.1 Dětství	34
3.2 Vzdělání	36
3.3 Pedagogická činnost	37
3.3.1 Rapice u Kladna (1897- 1898)	37
3.3.2 Družec u Kladna (1898- 1899)	38
3.3.3 Kozly u Všetat (1899- 1901)	39
3.3.4 Malá Skála (1901- 1912)	40
4. Jedličkův ústav (1913- 1919)	45
4.1 Rudolf Jedlička	45
4.2 Bakuleho působení v Jedličkově ústavu	47

5. Zpěváči	54
5.1 Kalendovka	54
5.2 Vlastní ústav	56
5.3 Cesta do Ameriky (1923)	58
5.4 Další koncerty	61
5.5 Konec ústavu	63
5.6 Poslední roky života Františka Bakuleho	63
6. Pokusné metody Františka Bakuleho	66
6.1 Pedocentrismus, naturalismus, individualismus	66
6.2 Umělecká a hudební výchova	67
6.3 Pracovní výchova a škola životem	68
Závěr	71
Seznam literatury	75
Seznam příloh	77

Úvod

Téma této diplomové práce jsem si vybrala ze dvou důvodů. Tím prvním je můj dlouhodobý zájem o dějiny, především o české dějiny. Ve své postupové práci ve třetím ročníku jsem zpracovávala téma Jana Amose Komenského. Z toho zaměření vyplývá i můj druhý důvod- chtěla jsem pokračovat v práci o českém pedagogovi, který byl ve své době průkopníkem nových metod a reformátorem, což byl v jistém smyslu právě i Jan Amos Komenský. Nechtěla bych Františka Bakuleho stavět na úroveň Komenského, jeho věhlasu a vykonané práci se nemůže rovnat, přesto se dá mluvit, podle mého názoru, o jisté podobnosti osudů obou pedagogů. Podobně jako Komenský také František Bakule byl průkopníkem nových postupů, které se ještě dnes pomalu a těžce uplatňují v našem školství. I Bakule byl často považován za idealistu, pouhého nadšence, neodborníka. Další paralelu bychom našli při srovnání zahraničního a domácího ohlasu obou reformátorů. Největší ohlas Komenský ve své době zaznamenal v zahraničí, teprve v posledních stoletích se začíná i u nás vyzdvihovat jeho veliké a záslužné dílo. Osud Bakuleho byl podobný. I on se dočkal většího uznání a respektu v zahraničí než ve své rodné zemi. Svědčí o tom četné články zahraničního tisku i projevy významných osobností na jeho adresu, především při koncertech v zahraničí, například v USA i Evropě, ale také na přednáškách, kterých se účastnil. Po návratu z koncertu v USA, kde o vystoupení jeho Zpěváčků vycházely obdivné články, se u nás o jeho činnosti za oceánem zmínilo jen pár novinářů a jak je u nás často zvykem, spíše v negativním smyslu psaly o neúspěchu cesty, protože si tam sbor nevydělal žádné peníze. Málokdo zde chápal myšlenku Františka Bakuleho, on si tam nejel pro peníze a úspěch, ale potěšit krajany a poděkovat Americe za pomoc při světové válce. Byl to sice tak trochu volnomyšlenkář, člověk nevycházející s nadřizenými, jdoucí si svou vlastní cestou i přes četná zakopnutí, ale vše co dělal, činil s láskou k dětem a vírou, že jim může pomoci.

V této práci jsem se rozhodla věnovat Františku Bakulemu, jeho životu, dílu, myšlenkám a životním peripetiím. Franišek Bakule byl rozporuplná osobnost, alespoň podle názorů jeho současníků. Na jedné straně učitel, reformátor, umělec, milovník dětí, paidotrop; na druhé straně tvrdý odpůrce jakékoliv regulace vlastní práce a průkopník ochotný jít si vždy za svým cílem.

Toto vše jsem chtěla uvést přehledem situace ve školství v době před působením Františka Bakuleho a situací v jeho době. Cílem mé práce je tedy vykreslení ideových východisek, života a díla Františka Bakuleho na pozadí dobových událostí převratných let

dvacátého století- přelom století, první světová válka, první republika, druhá světová válka a poválečná léta.

Téma Františka Bakuleho je dosud v naší literatuře, podle mého názoru, nedostatečně zpracováno. Jeho životu a dílu se věnuje jen několik autorů knih (Boris Titzl, Paul Faucher, Lída Durdíková) a článků v časopisech (R. Váňová). Také při pátrání v novinách z druhé poloviny dvacátých let, které mi byly zapůjčeny současným ředitelem Jedličkova ústavu panem Janem Pičmanem, jsem nenalezla téměř žádný článek zmiňující se o působení jejich prvního ředitele. Jakoby historie Jedličkova ústavu začínala až působením druhého ředitele- Augustina Bartoše. Proto pro mne bylo velkým překvapením nalezení nekrologu Františka Bakuleho v Učitelstských novinách z ledna 1957. V devadesátých letech proběhla výstava o Františku Bakulem pořádaná Národním pedagogickým muzeem J. A. Komenského a v květnu proběhla na téže místě přednáška o jeho osobě. Jediným zdrojem tedy jsou rukopisy Bakuleho nebo jeho současníků a následovníků, které jsou uloženy v archivu Národního pedagogického muzea J. A. Komenského, odkud jsem také nejvíce čerpala.

Mé první kroky po zvolení tématu směřovaly do Jedličkova ústavu, kde jsem byla velice ochotně přijata panem ředitelem Janem Pičmanem. Díky němu jsem si mohla prostudovat výstřižky z novin od počátku fungování Ústavu až do dnešní doby. Jak jsem se již zmínila, nenalezla jsem mnoho příspěvků o Františku Bakulovi. Dalším zdrojem informací pro mne byl vedoucí ústavního archivu Petr Kolář, který mi také poskytl materiály potřebné k mé práci. Nejvíce času jsem ovšem strávila v archivu Národního pedagogického muzea J. A. Komenského, kde se k tématu Františka Bakuleho a Jedličkova ústavu nachází několik velkých krabic s nedávno nalezenými rukopisy. Většina z nich dosud bohužel nebyla publikována.

Z literatury, které se tomuto tématu věnují, bych především jmenovala knihu Borise Tizla „To byl český učitel: František Bakule, jeho děti a zpěváčci“, kde jsou přehledně zobrazeny Bakuleho životní osudy. Další knihou, která se přímo zabývá osobou Františka Bakuleho je František Bakule- infant terrible české pedagogiky od Françoise Fauchera. Tato kniha není tolik rozsáhlá jako Titzlova, přesto zmiňuje několik zajímavých poznatků. Faucher nejspíše vycházel především z rukopisu Lídy Durdíkové, který je k dispozici v Národním pedagogickém muzeu J. A. Komenského. František Bakule je dále zmíněn v Průkopnicích českých pokusných škol Václava Spěváčka, v Poslání učitele a reformní pedagogika v Československu od Jaroslava Koti a Karla Rýdla, v Didaktice školy národní od Emanuela Strnada, ve sborníku Borise Tizla k 70. výročí založení Jedličkova ústavu a samozřejmě

v literatuře zabývající se dějinami pedagogiky (Růžena Váňová, Dana Nejedlá, Josef Váňa). Další informace lze nalézt v pedagogických časopisech, kde se nachází množství článků věnujících se reformní pedagogice zahrnující i Františka Bakuleho (viz Seznam literatury).

Nejpůvodnější informace a rukopisy jsou uloženy v archivu Národního pedagogického muzea J. A. Komenského. Lze zde nalézt rukopis samotného Františka Bakuleho, Lídy Durdíkové, Václava Příhody a mnoha pedagogů vyjadřujících se k metodám a významu Františka Bakuleho. Archiv má také k dispozici četné fotografie a výtvarné práce Bakuleho žáků.

Tato práce je teoretická. Je rozdělena do 6 hlavních kapitol, které jsou dále rozčleněny na podkapitoly. První kapitola je věnována popisu školství na konci 19. století. Všímá si důležitých školských zákonů a reform druhé poloviny 19. století, především Hasnerova zákona. Druhá kapitola představuje základy, ze kterých pokusníci 20. století vycházeli a kde hledali inspiraci. V polovině 19. století to byli vlastenečtí učitelé, K. S. Amerling, G. A. Lindner, po nich jako reakce na herbartismus návrhy Josefa Úlehly a Jana Mrazíka. Pokusy ve 20. století jsou popsány ve třetí kapitole. Kapitola začíná charakteristikou politické situace po vzniku republiky v roce 1918, vydanými zákony a pokračuje snahou pedagogů o reformy školství. Druhá polovina kapitoly se věnuje popisu reformačních snah dvacátých a třicátých let 20. století, ke kterým patřil i František Bakule, jehož pokusné úsilí trvalo od roku 1901 až do rozpuštění jeho Zpěvácků v roce 1933/34. Celá čtvrtá kapitola obsahuje vylíčení životních osudů Františka Bakuleho. Nejdříve popisuje jeho idylické dětství, nepříliš jednoduchá vlastní studia a první působení na místě učitele. Po několika přeloženích po vesnických školách se dostal na Malou Skálu, kde začal své pedagogické pokusy. Poté následuje stručný popis jeho působení v Jedličkově ústavu, odchod z něj a založení vlastního ústavu a pěveckého sboru. Se sborem projel celou Evropu, USA a všude sklízeli velké úspěchy. Vinou krize ve třicátých letech a bohužel Bakuleho nepříliš zručnému vedení financí musel ovšem ústav zrušit a sbor rozpustit, ústav by nakonec prodán v dražbě. Po této ráně se Bakule již nikdy zcela nevzpamatoval a zemřel téměř v zapomnění v roce 1957. V páté kapitole jsem se pokusila popsat začátky Jedličkova ústavu, osobu Rudolfa Jedličky a podrobněji vylíčit Bakuleho působení v Jedličkově ústavu, od úspěšných začátků až po trpký konec přátelství s prof. Jedličkou a Bakuleho odchod z Ústavu. Poslední šestá kapitola je věnována pedagogickým přístupům a metodám Františka Bakuleho a jejich praktickému využití, jako je především pedocentrismus, naturalismus, individualismus, umělecká výchova, výchova životem a prací.

1. Rakouské a české školství na konci 19. století

1.1 Rakouské zákony

Pro charakteristiku změn ve školství na přelomu 19. a 20. století je nutné zmínit několik událostí, které těmto změnám předcházely. V českých zemích po zrušení Bachova absolutismu (1859) začala růst aktivita českých vlastenců, mezi nimiž bylo mnoho učitelů. Byly zakládány spolky českých učitelů a začala se také řešit otázka postavení češtiny ve školách. Dosud fungovaly dvojjazyčné školy. Po vydání zemského zákona 18. ledna 1866 došlo k zrovnoprávnění němčiny a češtiny na školách. Povinný byl vždy jen jeden jazyk a druhý se stal nepovinným (Váňová, R., 1986, s. 59).

Roku 1867, kdy vyšla prosincová ústava stanovující neuherským zemím určitá občanská a národnostní práva, zároveň došlo k reformě lidového školství. V lednu 1868 byl vydán zákon o postavení říšských škol k církvi, kterým byl zrušen konkordát z roku 1855 (na základě kterého veškerá správa škol spadala pod církev). Školy měly být spravovány státem jako nekonfesijní školy a k tomuto byly zřízeny příslušné státní úřady. Současně církvi zůstalo právo zřizovat vlastní konfesijní školy.

Konec 19. století byl pro situaci ve školství důležitý především dvěma událostmi-vydáním Hasnerova zákona roku 1869 a jeho novelizací roku z 1883.

Nejdůležitějším a pro české země dlouho platným školským zákonem v Rakousku byl zákon ze 14. května 1869, zvaný květnový, velký říšský nebo také Hasnerův, podle tehdejšího ministra školství Leopolda Hasnera. Tímto zákonem byla zavedena škola obecná, měšťanská a učitelské ústavy. Dále byla stanovena povinná osmiletá školní docházka, rozšířil se obsah vzdělávání, zákon navrhoval vysokoškolské vzdělání učitelů a také se věnoval ekonomickému zabezpečení učitelů (Váňová, R., 1986, s. 60).

V obecných školách se dětem dostávalo základního vzdělání. Byly vyučovány předměty náboženství, jazyk, počty, reálie, psaní, geometrie, zpěv a tělocvik, pro dívky ještě navíc ruční práce a domácí hospodářství. Jednalo se o školy jak veřejné, tak i soukromé.

Další variantou obecných škol byly školy měšťanské. K předmětům vyučovaným již na obecné škole patřily navíc ještě zeměpis, dějepis, přírodopis, přírodopyt, aritmetika, vedení knih, kreslení, krasopis a němčina.

Děti měli možnost výběru studovat buď osm let na obecné škole, nebo po pěti letech obecné školy přejít na poslední tři roky na školu měšťanskou. Povinná školní docházka začínala v šesti letech a končila ve čtrnácti letech věku dítěte (Váňová, R., 1986, s. 61).

Školy obecné a měšťanské navštěvovaly děti z chudých rodin a po jejich absolvování odcházely většinou rovnou do praxe. Na střední školy chodily děti středních a vyšších vrstev, u kterých se předpokládalo, že budou pokračovat ve studiu na vysokých školách.

Vzdělávání učitelů probíhalo na školských ústavech, při kterých byly zřizovány jako cvičné školy obecné. Ústav byly rozděleny podle pohlaví dětí i učitelů. Studium bylo čtyřleté, podmínkou přijetí byl věk patnáct let, dobrý zdravotní stav, předchozí vzdělání. Studium bylo zakončeno zkouškou dospělosti. S tímto vysvědčením nebyl absolvent hotovým učitelem, musel ještě složit zkoušku učitelské způsobilosti po minimálně dvouleté praxi jako pomocný učitel. Stát zajišťoval i další vzdělávání učitelů- semináře při univerzitách, školní časopisy, knihovny a pravidelné konference. Platy učitelů byly vypláceny školními úřady (Váňová, R., 1986, s. 61 - 63).

Dalšími zákony byl upraven školní a vyučovací řád pro obecné školy (1870) a organizační řád pro učitelské ústavy (1874).

Kvůli negativním reakcím katolických duchovních a některých politiků na Hasnerův zákon došlo roku 1883 k jeho novelizaci. Touto novelou byly zavedeny úlevy v povinné školní docházce pro děti, které si odchodily alespoň šest let školní docházky. Jejich rodiče tedy mohli požádat o úlevu, aby dítě již nemuselo chodit do školy. Opatření se týkalo především dětí chudých rodičů, kteří potřebovali mít děti doma, aby jim pomáhaly s prací. Další změna daná novelou bylo omezení obsahu výuky v obecných a měšťanských školách. Šlo především tělocvik a reálie pro dívky ve prospěch nově zavedené chrámové hudby (Váňová, R., 1986, s. 66 - 67).

Změny se také dotkly dalších středních škol- reálek. Ty to školy byly původně koncipovány jako šestileté přípravky pro práci v zemědělství a průmyslu. Roku 1868 však byly převedeny na sedmileté všeobecně vzdělávací školy zaměřené především na výuku reálných předmětů. Na těchto školách byla také roku 1869 zavedena maturita, čímž se tyto školy staly vedle gymnázií další střední školou připravující ke studiu na vysokých školách

(jakousi syntézou obou škol bylo soukromé reálné gymnázium založené roku 1862 v Táboře Václavem Křížkem).¹

Na měšťanské a nižší střední školy také začínaly navazovat odborné školy. Vznikaly při průmyslových podnicích, které si tak vychovávaly své budoucí zaměstnance. Studium trvalo mezi jedním až čtyřmi lety.

1.2 Pedagogické snahy vlasteneckých učitelů

Reformní snahy pedagogů 20. století nevznikly izolovaně, ale plynule navázaly na činnost vlasteneckých učitelů v 19. století. To svědčí o tom, že naši pedagogové sledovali vývoj světového školství, měli dostatek informací a navazovaly na své zahraniční kolegy, na jejichž činnost reagovali. Čeští učitelé rozhodně souhlasili s nutností a nevyhnutelností reformy ve školství. Starý rakousko - uherský systém nedostačoval jejich novým požadavkům na vzdělávání dětí. Pojem „vlastenečtí učitelé“ označuje skupinu českých pedagogů a reformátorů z období národního obrození. Jejich hlavními snahami bylo vymezení se vůči postupující germanizaci a centralizaci českých zemí. Snažili se pomáhat širokým lidovým vrstvám osvětovou prací, zároveň požadovali reformu školství a také lepší postavení a financování učitelů. Jejich cílem byla česká škola, škola s českým jazykem a českými předměty. V tomto období byl český jazyk nejpalčivějším problémem českých vlastenců. Právě boj za češtinu na školách se stal v počátečních letech jejich hlavním úkolem.

Růžena Váňová zmiňuje dva typy učitelů národního obrození (Váňová, R., 1986, s. 38), josefínský a vlastenecký učitel. Josefínský učitel je odpůrcem rakouského centralismu, ale zároveň josefínského utilitarismu. Tento učitel vyučuje dvojjazyčně (česky pro české děti a německy pro děti německé) a tím směřuje k české národní škole. Vlastenecký učitel je podle Váňové takový typ pedagoga, který již překonal dvojjazyčné vyučování a usiluje pouze o český jazyk ve škole. Současně požaduje rozšíření učiva triviálních škol (Váňová, R., 1986, s. 38 - 39). Vyvinul se z původního učitele- kantora období feudalismu. Takový kantor se věnoval vedle vyučování především hudbě, hrál v kostele, často se věnoval i dalšímu chodu vesnice a býval placen i v naturáliích. Neměl žádné souvislé vzdělání a pouhým vyučováním se nemohl uživit.

¹ 1908 proběhla Marchetova reforma - reálná gymnázia se stala státními institucemi a vznikla i reformní reálná gymnázia

Do první generace vlasteneckých učitelů (do třicátých let 19. století) patří Josef Liboslav Ziegler, Jan Nepomuk Josef Filčík, Jan Čechoslav Formánek, Věnceslav Metelka a další. Pro tyto pedagogy je typická zatím především jistá izolovanost.

Druhou generaci (od poloviny 19. století) již charakterizuje organizovanost, vlastenecká sdružení a spolky. Jejich centrem se stává Praha. Mezi hlavní představitele patří Karel Slavoj Amerling, Jan Vlastimír Svoboda, Karel Alois Vinařický, Josef a Štěpán Bačkorovi, Josef Franta Šumavský, Jan Jakub Ryba, František Tesař a Gustav Adolf Lindner (Váňová, R., 1986, s. 38 - 39).

Mezi následovníky a pokračovateli první generace zaujímá nejvýznamnější místo **Karel Slavoj Amerling** (1807 - 1884), který vystoupil s promyšleným plánem na reformu základní školy v duchu národních obrozeneckých tradic. Výchova ve škole má být všestranná (zde je patrný vliv Komenského) a má směřovat k rozvoji vědění a mravních principů, jedinec má být ve škole připravován na budoucí život ve společnosti. Amerling byl nejen pedagog, ale také lékař a přírodovědec. Věnoval se rovněž vzdělávání budoucích řemeslníků a pracovníků v průmyslu, které připravoval večerními přednáškami v Klementinu.

Roku 1839 založil Amerling vzdělávací ústav Budeč, první českou hlavní školu v Praze. Nacházela se na rohu Žitné ulice a ulice V Tůních. Amerling měl se svým ústavem velké plány, které se nakonec plně neuskutečnily. Budeč měla být všestranně zaměřená, hodlal zde vzdělávat budoucí mladé mistry, řemeslníky, zemědělce, průmyslníky, chemiky, přírodovědce a umělce. Součástí stavby byla i hvězdárna a meteorologická stanice. Ve třetím patře budovy se nacházela nemocnice určená především pro chudé obyvatelstvo. Amerling byl také velkým propagátorem dívčího vzdělávání. Proto měla Budeč oddělení i pro dívky. Součástí ústavu byl i vzdělávací ústav pro učitele, nejen pro mladé studenty, ale jezdili se sem doškolovat i starší učitelé. Roku 1846 byla na návrh Jednoty pro povznesení průmyslu v Čechách založena plně česká průmyslová škola. Tímto ztratila Budeč své výsadní postavení a také studenty. Zůstaly v ní pouze dívčí třídy a zaměřila se na výchovu učitelů. Amerling bohužel přecenil své finanční možnosti i možnosti ústavu, který skončil v konkurzu a jeho majetek byl rozprodán. Lev Thun, od roku 1849 ministr vyučování, který provedl řadu školských reforem, rozprodal Budeč na činžovní domy (Strnad, 1975, s. 185).

Po omezení činnosti Budče obrátil Amerling svou pozornost plně k pedagogice, především k teorii pedagogiky. Stal se členem spolku Porad učitelských, který v polovině třicátých let založili pražští pedagogové Š. Bačkora a J. Sluníčko. Tito pedagogové se

pravidelně scházeli a diskutovali o pedagogické literatuře a vypracovávali metodiky. Roku 1847 byl tento spolek úředně uznán, předsedou se stal F. Tesař, jednatelem Š. Bačkora a členy K. S. Amerling, J. F. Šumavský, V. Bažant a V. Bíba (Váňová, R., 1986, s. 46 - 47). V následujícím roce 1848 spolek začal vydávat také časopis Posel z Budče. Cílem porad tohoto spolku bylo více vzdělávat učitele, šířit mezi nimi vlastenecké myšlenky, podporovat pedagogy s podobným smýšlením, pomáhat jim s publikační činností. Stanovy spolku dále obsahovaly požadavek zakládání učitelských knihoven, vzájemné vzdělávání, sbírání přírodnin, debaty o pedagogických otázkách, vypracování topografie okolí, pořádání vzdělávacích besed pro studenty i dospělé. Organizačně byl spolek rozdělen na pět sekcí, z nichž každá měla jiné úkoly podle svého zaměření (sekce přírodních věd, pedagogicko-historická, krásná umění, průmysl a technologie a starožitnosti). (Váňová, R., 1986, s. 48).

Vznik Porad v Praze měl zanedlouho vliv na vznik dalších Porad v ostatních městech. Tím vznikla první organizovaná síť učitelstva. Na besedy do Prahy brzy začali přijíždět i mimopražští učitelé. 7. září 1848 se v Praze sešlo více než 500 učitelů, kteří sepsali petici, ve které požadovali prodloužení povinné školní docházky, lepší vzdělávání učitelů, u učitelů znalost češtiny i němčiny, odpovídající plat a zodpovědnost každého učitele za svou práci.

Roku 1848 byly konečně zavedeny učitelské kurzy a také zřízena první hlavní škola v Praze v Panské ulici, kde se vyučovalo výhradně v češtině. Amerling byl 13. října jmenován ředitelem, v učitelském sboru byly téměř všichni ze zakladatelů Porad. Při škole byl zřízen i učitelský kurz, zpočátku jednorochní, postupně Amerlingovou zásluhou prodloužený na čtyři roky. Tím vznikl první učitelský ústav u nás. Zájem o studium na něm byl v řadách učitelů obrovský. V jedné třídě bylo až 150 posluchačů (Váňová, R., 1986, s. 48). Amerling byl v čele ústavu téměř dvacet let, roku 1868 byl spolu s dalšími učiteli z neznámých důvodů penzionován.

V Poslu z Budče Amerling také roku 1848 uveřejnil svůj návrh školské soustavy pro národní školy. Navrhuje zde jednotnou školu začínající předškolní výchovou a navazující na Komenského. Požadavky na děti byly odstupňovány podle věku, postupovalo se od praxe k teorii a užívalo se názorné vyučování podle obrázků. Škola podle Amerlinga měla mít tři stupně: školky, přípravovny a věcnice. Školku dělí na opatrovnu a mateřskou školu pro děti od dvou do šesti let. Přípravovny pro děti šesti až sedmi leté a věcnice pro děti od osmy do patnácti let. Základ výuky tvořilo trivium a přírodní vědy. Společenské vědy nastupovaly v posledním ročníku. Pro názorné vyučování Amerling vytvořil v letech 1858 - 1865 soubor stopadesáti obrazů v pěti tematických celcích, kterými navazuje na Komenského Orbis pictus

(Váňová, R., 1986, s. 49). Tak jako Komenský požaduje vybavení škol pomůckami, dílnami a zahradami pro rozvoj dětské tvořivosti (Spěváček, 1978, s. 14).

Od roku 1781 byl Amerling ředitelem a lékařem v Ústavu pro slabomyslné v Praze, ve kterém prosazoval maximální individualizaci výchovy s ohledem na zvláštnosti každého dítěte a přípravu dítěte pro budoucí život.

Dalším významným vlasteneckým učitelem a reformátorem byl **Gustav Adolf Lindner** (1828 - 1887). Lindner působil nejdříve jako učitel na gymnáziu v Praze, poté v Rychnově nad Kněžnou a Jičíně. Kvůli svému opozičnímu postoji vůči katolickým autoritám byl přeložen na šestnáct let (1854- 1870) do Celje (dnešní Slovinsko), kde začal psát učebnice pedagogiky, psychologie a didaktiky, které byly pro svou kvalitu hojně překládány. Po návratu učil na gymnáziu v Prachaticích a rok poté se stal ředitelem českého učitelského ústavu v Kutné Hoře. Roku 1882 byl zvolen prvním profesorem pedagogiky na Karlově univerzitě, kde setrval pět let (Blatný, 1979, s. 109). Roku 1879 založil první vědecký pedagogický časopis Paedagogium (Váňa, 1957, s. 162 - 163).

Lindner byl odpůrcem absolutismu, jakéhokoliv útlaku, nedemokracie a katolického dogmatismu. Byl také stoupencem teorie rovnosti národů a lidí. Ve svých dílech navazuje na Herbart a Komenského, ovšem herbartismus po čase opouští (Váňa, 1957, s. 164). Je důsledným empirikem a požadoval propojení teorie s praxí. Cílem jeho výchovy měl být především univerzálně mravný člověk. Lindner podporoval rozvoj pedagogiky jako vědy a zaměřil se na propojení pedagogiky s psychologií. Věnoval se především psychologii dítěte, kladl důraz na uměleckou výchovu a odmítal tělesné tresty. Požadoval základní výchovu v mateřském jazyce a demokratičnost vzdělávání. Výchova a vzdělávání měla probíhat v souladu s tělesným i duševním vývojem dítěte. Lindner kritizoval přetěžování žáků požadovanými poznatky. Za důležité principy považoval názornost a samostatnou práci žáků. Do škol zaváděl ruční práce a školní dílny (Blatný, 1979, s. 110 - 111; Váňa, 1957, s. 163 - 169).

Lindner se věnoval především vzdělávání učitelů národních - základních škol. Chtěl zvýšit prestiž učitelského povolání, považoval učitele za důstojné nositele národních tradic a vlastenectví, proto požadoval jejich vysokoškolské vzdělání, i pro ženy. Národní požadavek vznáší jak na školy, tak i na učitele samotné. Chápal nutnost působení učitelů nejen ve školách, ale i ve veřejném životě. Pořádal kurzy a přednášky pro budoucí i stávající učitele. Navrhoval hlubší vzdělávání učitelů a chtěl, aby studovali méně předmětů, ale o to

důkladněji. Tomuto tématu také věnoval spis *Vysoká škola pedagogická* z roku 1874, ve kterém požaduje vysokoškolské vzdělání pro budoucí učitele (Váňa, 1957, s. 166 - 168).

Mezi jeho nejznámější díla patří *Obecné vychovatelství*, *Všeobecné vyučování*, *Pedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním*, *Základní otázka školské pedagogiky*, *O podmínkách a mezích krásna*, *O pravdě*. Lindner také překládal velká pedagogická díla- Komenského, Helvétia, Diesterwega² (Blatný, 1979, s. 109; Váňa, 1957, s. 169).

Návrhy na reformy v oblasti školství nepodávali pouze učitelé, vzniklo také mnoho návrhů z politických, vědeckých nebo spisovatelských kruhů., kteří tak reagovali na změny ve školství v polovině 19. století. Mezi nevýznamnější patřil F. Tesař, P. J. Šafařík, J. Kollár, F. Čupr, J. E. Purkyně a Karel Havlíček Borovský. Požadavky byly stejné- zavést český jazyk do škol, možnost učit se oběma jazykům, demokratizace vzdělávání, obecné vzdělání postavit na praktickém základě, rozdílné vzdělávání podle potřeb budoucího povolání žáků, více se zaměřit na užitečnost obsahu vzdělávání pro budou život v praxi (Váňová, R., 1986, s. 69 - 71).

1.3 Herbartismus a antiherbartismus

Herbartismem je nazýváno učení žáků³ **Johanna Friedricha Herbart** (1776- 1841), kteří příliš jednostranně vyložili jeho myšlenky. Herbart analyticky rozpracoval výchovně-vzdělávací proces, který rozdělil na tři části: vedení, vyučování a mravní výchovu. Vedení je předpokladem pro vyučování i mravní výchovu. Pro úspěch výuky byla především nutná kázeň, proto může být zajišťováno i soustavou trestů. Počáteční pevnější a důsledné vedení mělo být ve vyšším věku nahrazeno již dobrovolnou poslušností. Didaktické postupy založil Herbart na analýze psychických procesů. Vyučování je pro něj procesem, který postupuje určitými kroky. Úkolem vyučování je rozmnožování a obohacování představ. Tím se rozvíjí vědění i vůle žáka. Pro správný rozvoj je důležitý zájem dítěte. Celý vyučovací proces rozdělil Herbart do čtyř stupňů: jasnost, asociace, systém a metoda. Tyto stupně se uplatňují při zpracování učiva. Jasnost je charakterizována jako ponoření se do předmětu pomocí učitelova výkladu. Poté nastupuje asociace, nové představy se spojují se starými představami. Následné zkoumání představ, jejich spojování v závěry se nazývá systém. Dochází k systematizaci poznatků u uvědomování si vztahů mezi nimi. Posledním stupněm je metoda,

² Adolf Diesterweg (1790 - 1866) - německý pokrokový pedagog, autor Rukověti vzdělání pro německé pedagogy, který kladl důraz na svobodnou přirozenou výchovu, názornost a neustálé vzdělávání učitelů.

³ Významnými představiteli byli T. Ziller, W. Rein, K. V. Stoy, L. von Strúmpel, J. Drobisch aj.

aplikace poznatků. V mravní výchově mají být přesně a jasně vymezena pravidla chování. Vyučování a mravní výchova mají probíhat současně. Cílem výchovy je pro Herbartu charakterní a mravný člověk (Skalková, 2007, s. 111 - 112).

Známý je také Herbartův trojúhelník, který zobrazuje vzájemné vztahy mezi žákem, učitelem a učivem.

V praxi se ovšem Herbartovy myšlenky začaly rozcházet s původní teorií. Docházelo ke stereotypnímu a mechanickému aplikování těchto postupů, hlavní roli při vyučovacích hodinách hrál učitel nebo učebnice. Nedbalo se na dostatečnou aktivitu žáků. Žáci byli jen pasivními příjemci poznatků.

Herbartovi následovníci jeho teorii zdogmatizovali. Výsledkem byl učitel sevřený pravidly a vystrašené dítě, které je podrobováno přísné kázni. Herbartovcům je vyčítán schematismus a formalismus, příliš přísná kázeň, nepřiměřené požadavky na rozsah učiva a doslovné učení velkého množství učiva nazpaměť, v jazyce byla dána přednost gramatické před slohem. Herbartův požadavek mnohostrannosti zájmů se přeměnil na encyklopedičnost, příliš se přeceňovala rozumová činnost a přehlížela se praktická část vyučování. Byl vytvořen pevný systém, kterým se měl učitel bezvýhradně řídit, což na jednu stranu zajišťovalo jednotnost osnov, na druhé straně ale docházelo k omezení samostatné aktivity učitele (Váňová, R., 1986, s. 71). Výuka tedy probíhala jako pouhé pasivní přijímání velké sumy poznatků žáky a vedla k mechanickému pamětnímu učení (Skalková, 2007, s. 182 - 183).

Koncem 19. století a na počátku 20. století začal být herbartismus kritizován a byly hledány alternativy. Změna názorů vychází z rozvoje věd (biologie, psychologie, filosofie, sociologie). S tím souvisí změna společnosti a jejích požadavků na jedince. Ze světových osobností jmenujme alespoň Johna Dewey (1859 - 1952), který vyjádřil své základní myšlenky v díle *Demokracie a výchova*. Požadoval školu těsně spjatou se životem, kladl důraz na praktickou činnost žáků a individuální přístup k dětem. Nosnou kostrou jeho metod bylo problémové a projektové vyučování (Skalková, 2007, s. 113).

U českých vlasteneckých učitelů tento směr také příliš mnoho příznivců nezískal. Jednak šlo o německou tradici a navíc metody herbartismu naprosto odporovaly požadavkům těchto pedagogů.⁴ Od 80. let 19. století začíná celkový odklon od herbartismu. Na přelomu století vznikají hnutí nové školy, které požadovaly výchovu samostatných, tvořivých,

⁴ U starší generace a u konzervativních učitelských vrstev se ovšem tento směr udržel poměrně dlouhou dobu.

aktivních jedinců. Staré metody byly zavrhovány, protože děti vycházející ze starých škol se nedostatečně orientovaly v rychle se rozvíjející a měnící se společnosti. Začal být znovuobjevován Komenský (Váňová, R., 1986, s. 70 - 71).

Mezi nejvýznamnější české kritiky herbartismu patřil **Josef Úlehla** (1852 - 1933). Zpočátku učil na měšťanské škole, poté na piaristickém gymnáziu ve Strážnici. Později se stal ředitelem českých menšinových škol - spolek Komenský ve Vídni (1911- 1918). Východiskem Úlehlovy teorie je princip evoluce. Každý člověk se rodí s určitými schopnostmi a nadáním, které nemají být potlačovány společenskými požadavky školy, ale pouze volně usměrňovány. Aktivita jedince je druhotná, člověk má na svůj rozvoj malý vliv, přesto nemá ustát v činnosti. Má i nadále objevovat, co je v něm skryto. V opozici vůči herbartismu staví svůj návrh „volné školy“. Požadoval školu volnou ve všech směrech (vyučování bez osnov, bez rozvrhu, bez učebnic, volnou dobrovolnou kázeň, spontaneitu). Vyučování začínalo až poté, co děti projeví zájem o učení. Důležitá byla zkušenost, děti konaly řadu pokusů, ze kterých vyvozovaly praktické závěry, učily se samoučením, volily si, co se zrovna budou učit. Role učitele byla přesto důležitá. Učitel děti vedl, ale byl jim podřízen. Toto vše bylo inspirací vzniku pokusných škol. Vztah učitele a žáka měl být postaven na důvěře a pochopení. Učitel a ostatní dospělí měli být dítěti pozitivními vzory. Škola neměla klást na děti nepřiměřené nároky, měla respektovat jedinečnost každého dítěte.

Úlehla kritizoval pasivitu současné školy a zdůrazňoval obrat k aktivitě a naprostému pedocentrismu. Důvěřoval síle dědičnosti, proto do ní chtěl co nejméně zasahovat výchovou (Váňa, 1957, s. 244 - 246).

Souhrn Úlehlových statí vyšel roku 1899 pod názvem Listy pedagogické. Mezi jeho další díla patří Jak by náš lid měl být výchovně vzděláván a studie o Johnu Stuartu Millovi a Herbertu Spencerovi (Váňová, R., 1986, s. 75 - 76; Spěvák, 1978, s. 15 - 18).

Dalším antiherbartovcem byl i **Jan Mrazík** (1848 - 1923), zakladatel časopisu Pedagogické rozhledy. Mrazík požadoval zvýšení prestiže obecných škol jako základ pro reformu celého školství a kritizuje ty aspekty německého herbartismu, které podle něj brzdily pokrok ve školství. Základní úkolem školy bylo připravit děti na to, jak mohou být platnými a užitečnými členy společnosti a přispívat k jejímu rozvoji. Požadoval schopné, samostatné, aktivní a adaptabilní jedince. Výuka měla brát v potaz budoucí zaměstnání žáků a jako ostatní reformátoři navrhoval postup od praxe k teorii. Mrazík chtěl do školních osnov zařadit práci

tak, aby byl respektován požadavek směřování výchovy k budoucí práci - pracovní škola (Váňová, R., 1986, s. 77 - 79).

Mrazík se také věnoval překladům zahraniční pedagogické literatury z němčiny, ruštiny, angličtiny a francouzštiny. Významné jsou rovněž jeho vlastní spisy a úvahy (O nutné reformě našeho školství, Na rozhraní věků, Čtení na vyšších stupních, O životě, díle a ctnostech J. A. Komenského a Jan Amos Komenský). (Spěváček, 1978, s. 19- 21).

Mezi Úlehlovy a Mrazíkovy spolupracovníky a následovníky patřili Božena Hrejsová, Josef Sulík, Konrád Pospíšil, Emanuel Havelka, B. Večeř (Spěváček, 1978, s. 18 - 24).

Tyto pokusy ukazují, že již před 1. světovou válkou čeští učitelé sledovali světový vývoj školství. Z tohoto ideového prostředí vyšel i **František Bakule**. I on se distancoval od praxe herbartismu a zdůrazňoval naopak výchovu životem a prací, individualismus, naturalismus, pedocentrismus, přátelský vztah k dítěti, vyučování bez osnov a rozvrhu.

2. Politická situace a české školství v letech 1918- 1939

2.1 Politická situace po roce 1918

Po skončení první světové války nastalo období velkých změn. Mírovými smlouvami ve Versailles (červen 1919), Saint - Germain (září 1919) a Trianonu (červen 1920) byly potvrzeny československé hranice. 28. října 1918 prohlásil Národní výbor ustavení československého státu. V listopadu 1918 byla habsburská dynastie sesazena z českého trůnu a země se stala republikou. Prvním prezidentem nového mladého státu byl zvolen Tomáš Garrigue Masaryk a předsedou vlády Karel Kramář (člen Československé národně demokratické strany). Ústava podle vzoru USA a Francie byla chválena 29. února 1920. První dva zákony vyjadřovaly zaměření k novému a odvrát od starého. Byly zrušeny šlechtické tituly a zavedena osmihodinová pracovní doba. Republika byla tvořena Čechami, Moravou, Slezskem, Slovenskem a Podkarpatskou Rusí. Velké rozdíly mezi všemi částmi byly téměř ve všech oblastech (hospodářské, národnostní, školské, zdravotnické, ale také náboženské). Velkým problémem se později stalo příliš mnoho národnostních menšin, především německá menšina. Tahounem celého státu se staly české země.

V Československu působilo několik politických stran, jejichž zástupci tvořili Národní shromáždění. Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu (agrárníci) nebyla novou stranou, působila již od devadesátých let 19. století. Dalšími stranami byly Československá sociálně demokratická strana dělnická (z níž se roku 1921 oddělila levicová část a vznikla tak Komunistická strana Československa), Československá strana národně socialistická, Československá národně demokratická strana, Československá strana lidová, Československá živnostensko - obchodnická strana středostavovská a Národní obec fašistická. Na Slovensku byla nejsilnější stranou Hlinkova Slovenská ľudová strana.

Karel Kramář byl v čele vlády pouze krátce. V polovině roku 1919 vláda padla a Kramář byl prezidentem odvolán. Na jeho místo nastoupil Vlastimil Tusar, který se na místě udržel i po prvních volbách v dubnu 1920, kdy vyhrála jeho sociální demokracie. Kvůli velkým vnitrostranickým problémům se vláda udržela pouze čtyři měsíce a byla nahrazena úřednickou vládou. Druhé volby proběhly roku 1925 s obdobnými problémy. Vyhrála agrární strana v čele s Antonínem Švehlou. Opět následovala úřednická vláda. Třetí volby v roce 1929 vyhrála opět agrární strana a předsedou vlády byl určen František Udržal. Po volbách roku 1935 vedl vládu Jan Malypetr, po pár měsících byl nahrazen slovenským Milanem Hodžou, který vedl vládu až do osudného roku 1938. Druhým československým prezidentem

se stal po odstoupení Masaryka ze zdravotních důvodů Edvard Beneš, dosavadní ministr zahraničí (Kvaček, 2002, s. 102 - 117; Čornej, Pokorný, 2000, s 43 - 51). Prvním ministrem školství se stal Gustav Habrman. Posledním ministrem školství, kterého František Bakule zažil, byl František Kahuda.

Mladá republika žila mnohými ideály, přes národnostní problémy došlo k velkému rozvoji průmyslu, hospodářství, kultury a občanského života. Rozvíjel se automobilový, letecký i železniční průmysl, sport, byla upevněna měna, vznikaly velké továrny- podniky Tomáše Bati nebo Škodovy závody. Zvýšila se úroveň školství, vědy, výtvarného umění, životního stylu. Vznikaly mnohé občanské spolky, ve kterých lidé trávili svůj volný čas, věnovali se sportům, jezdili na dovolené, účastnili se kulturních akcí. Sport se stal masovou záležitostí. K největším akcím na našem území patřily sokolské slety. Rozvoj se také nevyhnul oblasti literatury, divadla, kabaretu a filmu. Na Barrandově vznikla světově známá filmová studia a točily se filmy, které se promítají dodnes. Období první republiky bylo rozmachem architektury- Kotěra, Gočár, Loose, Plečnik a mnoho dalších, jejichž díla patří k tomu nejlepšímu, co u nás dosud vzniklo.

Všeobecný rozvoj byl přerušen hospodářskou a sociální krizí ve třicátých letech, která se dotkla celé Evropy. Krizí byl postižen průmysl, hospodářství, zemědělství, velkým problémem se stala nezaměstnanost. Vývoj v těchto letech posílil nacionalistické snahy ve všech evropských zemích a stal se jedním z hlavních důvodů propuknutí druhé světové války.

2.2 Vývoj českého školství po roce 1918

Po roce 1918 byly očekávány velké změny, které ovšem nenastaly. V platnosti zůstaly zákony z období monarchie. Nová Československá republika přijala rakouský dualistický systém, který byl pozměňován pouze malými zásahy. Roku 1919 byl přijat zákon o menšinových školách, zvaný Metelkův,⁵ podle kterého měly být zřizovány školy podle zastoupení menšin v dané oblasti (alespoň 40 dětí jiné národnosti). Tento zákon měl za následek zakládání českých škol v německých oblastech, kde dříve žádné české školy nebyly. Další změnou byl malý školský zákon z roku 1922, který ovšem nesplnil velká očekávání učitelů. Tímto zákonem byla na Slovensku zavedena osmiletá povinná školní docházka⁶ a byla zrušena novela z roku 1883. Zákon se dále zabýval zavedením nových předmětů jako

⁵ Jindřich Metelka- tehdejší starosta Ústřední matice školské (nadace založená v roce 1880 s cílem podporovat vznik a provoz menšinových českojazyčných škol v národnostně smíšených oblastech Rakouska-Uherska, zejména v českém pohraničí).

⁶ Slovensko se do roku 1918 řídilo školským systémem Uherska.

občanská výchova, ruční práce pro chlapce a povinný tělocvik pro dívky. Byl upraven i počet žáků ve třídě. Z původních osmdesáti měl klesnout na šedesát (Kasper - Kasperová, 2008, s. 199). Stále existovaly velké rozdíly v obsahu výuky mezi vesnickými a městskými školami, které se často stávaly terčem kritiky pedagogů.

Pro venkov byly typické jedno a dvoutřídky, ve městech pětileté obecné školy a následně měšťanské a nižší střední školy. Nejvíce rostl počet měšťanských škol, které významně kodifikoval zákon z roku 1935 o újezdních měšťanských školách. Zákon zavedl pojem újezdni školní rada jako správní orgán pro školní obec i školní újezd. Školní újezd byl souhrn obcí nebo jejich částí připojených k veřejné měšťanské škole, jejíž obvod přesáhl území školní obce (Váňová, R., 1986, s. 89).

Střední školy měly stále dva stupně a stejnou délku. Po maturitě bylo možné přejít na vysokou školu stejného směru (univerzitu nebo odborně zaměřenou školu) bez přijímacích zkoušek, přestup na vysokou školu jiného směru byl podmíněn zkouškou. Od roku 1933 bylo možné přejít na gymnaziální typ školy i ze školy měšťanské, čímž se zvýšil počet žáků, kteří mohli vstoupit na univerzitu. Roku 1919 byla v Brně založena Masarykova univerzita a současně také první slovenská Univerzita J. A. Komenského (Váňová, R., 1986, s. 89 - 90).

Německé děti byly vzdělávány v německém jazyce, polské děti v polském jazyce a na našem území bylo také zřízeno několik škol, kde se vyučovalo hebrejsky. Školství na Slovensku bylo stále pod silným vlivem církve, což mělo za následek velké množství církevních škol (Kasper - Kasperová, 2008, s. 200).

Nepřítomnost výrazných změn, žádné novátorské zákony, téměř neprostupné školy a lpění na starých pořádcích vyvolávalo ostrou kritiku pedagogů. Současné poměry neodpovídaly požadavkům nové republiky a nového svobodného člověka. Kritika se také nevyhnula tomu, co kritizovala již generace vlasteneckých učitelů v druhé polovině 19. století. Byla kritizována přílišná přetíženost žáků přeplněnými osnovami, nedostatek individuálního pohledu na jednotlivé žáky a malý vliv dětí na práci učitele ve škole. Všechny tyto nedostatky vyvolaly vlnu reformních návrhů a vznik mnoha pokusných škol. Základními idejemi reformních škol byla jednotná, pracovní a společenská škola. Jednotná škola znamenala jednotné členění školské soustavy, kde jednotlivé stupně škol na sebe plynule navazují svými učebními programy a jsou tedy dostatečně prostupné. Zároveň byl brán ohled na individuální schopnosti a požadavky žáků. Pracovní škola nahrazovala přepjatě intelektuální koncept herbartismu. Velký důraz se kladl na samostatnou aktivitu žáků,

uplatňování poznatků v praxi a perspektivnost vzdělání. Požadavek společenskosti školy byl podložen kolektivní výchovou. Docházelo tedy k individualizaci a zároveň k rozvoji spolupráce mezi žáky. Společenským cílem výchovy byl vzdělaný jedinec odpovědný za svou práci a uplatnitelný ve společnosti.

České snahy o reformu by ovšem neměly být spojovány pouze se vznikem republiky. Je zřejmé, že konec monarchie vyvolal řadu nadějí a usnadnil realizaci pokusných škol, ale mnohé pokusy lze vysledovat mnohem dříve, jak jsem již ukázala v předcházející kapitole.

2.2.1 Reformní pokusy dvacátých a třicátých let

Formující vliv na reformní snahy dvacátých let měl první učitelský sjezd konaný 1. - 3. července 1920 v Praze. Tento rok byl 250. výročí od Komenského smrti a právě z Komenského chtěli účastníci sjezdu vyjít ve svých reformních požadavcích. Inspirací z ciziny jim jsou Rousseau, Tolstoj, Hall, Dewey, Spencer, Ellen Keyová,⁷ z českých Úlehla. Navazovali na požadavky svých vlasteneckých předchůdců a vyhlášovali nové požadavky. Novým požadavkem pedagogů byla zvláště sociální výchova zřejmě jako důsledek válečných zkušeností (Váňová, R., 1986, s. 92- 93). Na tomto sjezdu také vystoupil František Bakule se svými dvěma referáty: Výchova životem a prací a Ústavní výchova zmrzačených. Bakule zde stavěl na požadavku nové pokusné svobodné školy, založené na lásce a úctě mezi žákem a učitelem.

Jako důsledek reformních snah a nečinnosti kompetentních úřadů začaly probíhat individuální pedagogické pokusy. Předchůdci pokusných škol dvacátých let byli Josef Úlehla se svou pokusnou školou ve Vídni a František Bakule na Malé Skále a později v Jedličkově ústavu při práci s postiženými dětmi. Společným znakem všech pokusů ve dvacátých letech byl požadavek volné školy, jako silná reakce na herbartismus, pedocentrismus, humanismus, sociálnost. Většina pokusných škol nefungovala dlouhou dobu a jejich činnost byla opravdovým pokusem. Začínaly od první třídy s tím, že pokračovat budou podle toho, jak se budou vyvíjet. Většinu škol si spravovaly nebo částečně spravovaly také děti. Podílely se na chodu a činnosti školy, měly určitou zodpovědnost a učitelé jim věřili. Učitelé se snažili respektovat a podporovat dětskou individualitu a samostatnost, rozvíjeli dětskou fantazii, kladli důraz na práci a nesvazovali děti osnovami nebo rozvrhem hodin. Učitelé neučili děti pouze to, co v běžných školách, výuka šla i nad rámec osnov, vždy se probíralo to, co děti zajímalo. Dalším významným aspektem pokusných škol je osoba učitele- zakladatele školy.

⁷ Autorka spisů Století dítěte a Škola budoucnosti, které vyjadřovaly krajní pedocentrismus.

Jde vždy o výraznou a jedinečnou osobnost s originálním učebním plánem (Váňová, R., 1986, s. 95 - 98; Kořa - Rýdl, 1992, s. 18 - 24). Ve dvacátých letech ještě nešlo o organizované pokusy. Každá pokusná škola nebo třída byla individuálním počinem konkrétního učitele nebo učitelů, nejednalo se o ucelenou výchovnou koncepci. Šlo spíše o řetěz samostatných pokusů s cílem získat co nejvíce poznatků a zkušeností pro další fungování. Většina škol nebo tříd musela svou činnost ukončit, především z finančních důvodů.

Literatura dělí pokusné školy na dva typy. Vlastní pokusné školy a školy uměleckého zaměření. Uměleckou výchovu (estetiku) využívaly všechny tyto školy, druhá skupina ji jen využívala více. Do první skupiny patřily školy s pevným programem a předem daným plánem. Výsledky byly zaznamenávány a pravidelně hodnoceny a tím docházelo k možnosti případných změn. Do této skupiny patřily školy v Holešovicích, Libni, Kladně, Brně, Říčanech a několik lesních škol a ozdravoven. Druhá skupina byla tvořena všemi ostatními školami. Jejich vedoucí učitelé byli umělecky založení lidé, kteří se své nadání pokusili využít při výchově a vzdělávání dětí. Patří sem například Mužík, Zemánek, Kavka, Bakule, Bartoš, Horní Krnsko, Hrejsová a další (Váňová, R., 1986, s. 97; Kořa - Rýdl, 1992, s. 24). V těchto školách nebyl stanoven žádný plán ani program. Vše probíhalo v podstatě metodou pokusů a omylů. Šlo o skutečně volnou a přirozenou výchovu. Hledali se nové metody, správný obsah a objem osnov. Děti se neměli ve škole bát, měli do ní chodit s radostí, co nového se naučí. Společnou a dobrovolnou práci se mělo dojít k pozitivnímu výsledku jak u dětí, tak i u učitele.

Kritikům pokusných škol vadila především absence pevné organizace, systematické výchovy a příliš volného prostoru daného dětem.

Nejvýznamější reformní počiny tohoto období představovaly pokusy Boženy Hrejsové, Anny Süssové, Domu dětství v Horním Krnsku, Josefa Bartoně, Volné školy práce na Kladně, Franka Mužíka, Marie Kühnelové, Bohumila Zemánka, v Praze – Nuslích, v Praze – Michli, Ludmily Žofkové, v Praze – Holešovicích a Františka Bakuleho. Tyto pokusy se pokusím stručně charakterizovat.

Strážnice na Moravě

Božena Hrejsová (1870 - 1945) realizovala svou pokusnou školu hned roku 1918 po návratu z Vídně až do roku 1930. Pokračovala v Úlehlových metodách volné školy a především volného kreslení. Podporovala v dětech přirozenou zvědavost, která děti vedla k touze dozvědět se nové poznatky. Důležitá bývala při vyučování také fantazie, schopnost

představivosti. Výraznou metodou užívanou Hrejsovou bylo projektové vyučování, na kterém se podílely všechny děti. Pro nadané dívky vytvořila kreslířskou dílnu - „dílnu malářeček“ (Kot'a - Rýdl, 1992, s. 27; Spěváček, 1978, s. 23).

Anna Sússová

Požadavky na reformu nepřicházely pouze od učitelů základních a středních škol, změny požadovali také učitelé mateřských škol. Jedním z takových učitelů byla Anna Sússová (1858 - 1941) z Brna. Ve svých přednáškách kritizovala současnou nedostatečnou péči o předškolní děti, kritizovala příliš přísnou výchovu a žádala, aby mateřská škola bylo místo plné lásky a radosti. Roku 1910 otevřela pokusnou školku v Praze. Inspiraci hledala u Komenského, Keyové, i Montessoriové.⁸ Nechala pro děti vyrobit nábytek v jejich velikosti, vyráběly si různé výrobky, zkoušely nové věci a tím se nenásilně učily světu kolem sebe. Sússová poskytovala dětem dostatek pohybu, ke školce patřila i zahrada, děti často cvičily venku, pomáhaly se starat o drobná zvířata, která zde Sússová chovala. Podle jejího vzoru vznikly další mateřské školy (v Brně, Boskovicích, Hustopečích a Holešově). Své zkušenosti sepsala roku 1912 v knize „Kam jsme dospěli v hromadné výchově dětí“ (Kot'a - Rýdl, 1992, s. 35; Spěváček, 1978, s. 45 - 48).

Dům dětství v Horním Krnsku

Jedním z nejúspěšnějších pokusů byl Dům dětství v Horním Krnsku. Přestože fungoval pouhých pět let (1919 - 1924), dosáhl velkých úspěchů a také uznání v zahraničí. Roku 1919 po skončení první světové války byl na návrh Alice Masarykové, Kanceláře československých legií a Podpůrného fondu legionářského zakoupen zámek v Horním Krnsku u Mladé Boleslavi, kde byla zřízena ozdravovna a ústav pro sirotky po legionářích. Ústav byl určen pro dívky i chlapce ve věku 2 - 14 let a byl koncipován jako dvoutřídní obecná škola. Výuka v Domě byla od počátku zajištěna pedagogy Ladislavem Švarcem (1883 - 1974), Ferdinandem Krchem (1881 - 1973) a od roku 1922 Ladislavem Havránkem (1884 - 1961). Ředitelem ústavu byl Ferdinand Krch. Cílem pedagogů bylo vytvořit pro děti domácí rodinné prostředí. Děti byly většinou i zdravotně slabé a nemocné, proto byl Dům zpočátku ozdravovnou než výchovným ústavem, čemuž dobře sloužilo jeho umístění v přírodě (Spěváček, 1978, s. 70 - 75; Kot'a - Rýdl, 1992, s. 29).

⁸ Maria Montessoriová (1870 - 1952) - italská lékařka, profesorka antropologie a pedagožka. Roku 1907 otevřela Dům dětí pro chudé děti předškolního věku.

Program ústavu (Vychovatelský program Domu dětství v Horním Krnsku) byl vypracován Ferdinandem Krchem a Ladislavem Švarcem a 26. 6. 1919 schválen ministerstvem školství. Ústav však nedostal právo veřejnosti a děti musely v každém ročníku konat zkoušky na veřejné škole (Spěváček, 1978, s. 76). Cílem ústavu bylo vychovat jedince s kladným vztahem k sobě, okolí, přírodě, práci a hlavně sám k sobě. Tvořivá práce byla hnacím motorem aspektů výchovy, díky ní člověk získává a poznává smysl života. V dětech byla podporována volnost, dostatečný pohyb, samostatná činnost, zvědavost, dobrovolnost, individualismus. Pedagogové kladli důraz na přirozenou výchovu jedince s ohledem na veškeré aspekty jeho osobnosti. Poznání mělo vycházet z praxe. Děti chodily na procházky do přírody, ze které se učily. Vzorem pro děti byla osobnost učitele. Učitel byl tím, kdo dětem předával základní poznatky jak z učiva, tak i ze správného chování. Výchova začínala hrou, která postupně a plynule přecházela v práci - výchovu. Ve výuce podporovali zásady volné školy, ovšem podpořenou připraveným programem, naprostá volnost dětí byla vnímána jako škodlivá. Nejdůležitější předměty (trivium) měly pevně stanoveny počet a byly povinné pro všechny, u ostatních byl režim volnější. Chlapci i dívky absolvovali stejný počet hodin ve všech předmětech.⁹ Za nejvýznamnější předměty byly považovány mravní, estetická a tělesná výchova. Pomocí kreseb se děti učily vyjadřovat své pocity, nálady, přání. V hudební výchově pořádaly besídky a koncerty. Velký důraz byl také kladen na pracovní výchovu jakožto výchovu k mravnosti (Spěváček, 1978, s. 76 - 85).

Děti byly v ústavu neustále, proto bylo nutné zavést režim, ve kterém by se každý na chodu ústavu spravedlivě podílel. Děti konaly základní práce, na které stačily, starší děti se staraly o mladší děti. Dětská samospráva přinášela dětem znalosti a dovednosti, které mohly využít v budoucím životě. Smysluplné využití volného času mělo za následek dobrou kázeň mezi dětmi. Pokud některé z dětí provedlo něco špatného, následoval klidný důvěrný pohovor, aby mohlo chyby napravit (Spěváček, 1978, s. 76 - 85).

Úspěšné výsledky a uznání, kterých se Domu dostalo, byly zásluhou všech tří vynikajících pedagogů, který pro ústav obětovali to nejlepší, co znali a uměli. V červenci roku 1924 bohužel došlo z finančních důvodů k ukončení činnosti ústavu. Krch s Havránkem odešli a Švarc zde působil jako správce sirotčince (Spěváček, 1978, s. 71).

⁹ Na obecných školách měly dívky dosud o jednu hodinu méně v dějepise, zeměpise, matematice a ručních pracích.

Josef Bartoň

Heslem Josefa Bartoně (1865 - 1945) bylo „blíže k dítěti“ (Kořa - Rýdl, 1992, s. 34). Roku 1910 založil pokusnou dívčí měšťanskou školu pro chudé děti z ulice v Brně Husovicích, jejichž chudí rodiče vyčerpaní těžkou prací na ně neměli čas. Byl odpůrcem současné autoritářské školy, kam chodily děti se strachem před učiteli, a chtěl vytvořit školu naprostou odlišnou. Nazval ji Domov lásky a radosti. Škola fungovala až do roku 1925. Snažil se, aby se děti ve škole cítily bezpečně, aby cítily jistotu a radost. Bartoň nebyl úplným stoupencem volné školy, vyžadoval řád a nezrovnoprávňoval učitele s žáky. Toužil se dostat k dětem blíže, co nejvíce je poznat a těchto poznatků vycházet při výchově a vzdělávání. Největší důraz kladl na mravní výchovu, kterou podporoval zřízením dětské samosprávy ve škole. Podporu ve výchově Bartoň také hledal u rodičů dětí. Za důležitou považoval spolupráci učitele s rodiči, pravidelné porady o problémech a potřebách dětí i školy (Spěváček, 1978, s. 49 - 54; Kořa - Rýdl, 1992, s. 34).

Volná škola práce na Kladně

Roku 1919 založili učitelé František Náprstek (1877 - 1955) a Čeněk Janout (1885 - 1965) Volnou socialistickou školu práce na Kladně. Škola byla určena pro děti dělníků z Kladenska a byla provozována až do roku 1933. Škola měla zpočátku politické zabarvení, které ale po Náprstkově nuceném odchodu roku 1920 zmizelo, z názvu bylo vypuštěno „socialistická“. Programem byla volná škola se zásadami volné a svobodné výchovy s důrazem na fyzickou práci. Oba zakladatelé vypracovali roku 1919 statut volné pracovní školy, kde byly obsaženy cíle a metody vyučování. Učitelům byla dána volnost metod, dětem volnost výběru učiva, hlavní byl jejich zájem. Škola neměla osnovy ani pevný rozvrh. Děti pracovaly v dílnách, zahradách, kuchyni, cestovaly, zorganizovaly řadu výletů a exkurzí do dolů a továren. Škola měla svou dětskou samosprávu, byly pořádány besídky a tištěny informační letáky o škole pro veřejnost (Spěváček, 1978, s. 86 - 95; Kořa - Rýdl, 1992, s. 36 - 37).

Frank Mužík

Frank Mužík (1881 - 1966) se věnoval literatuře pro děti a mládež, psal vlastní díla a překládal dětskou literaturu ze zahraničí. Mužík byl velkým zastáncem Tolstého. Na Novém městě v Praze dostal možnost realizovat svůj pedagogický pokus. Hlavní důraz kladl na spolupráci s rodiči dětí formou schůzek, pohovorů, besídek a práce rodičů pro školu. Snažil se

poznat děti co nejlépe a s tím mu měli pomáhat i rodiče. Mužik zastával principy volné výchovy, dal dětem neomezený prostor. Při výuce se řídil zájmem dětí, pokud je látka nebavila, začal s jinou. Výuka byla koncipována do bloků, aby děti lépe chápaly souvislosti mezi předměty. Roku 1925 jeho pokus skončil, metody jeho volné školy se nedaly realizovat u starších dětí kvůli malé kázni (Spěváček, 1978, s. 60 - 62; Kořa - Rýdl, 1992, s. 27 - 28).

Marie Kůhnelová

Pokus Marie Kůhnelové (1886 - 1943) na dívčí škole trval od roku 1921 do roku 1926. Ve třídě bylo málo dětí a sama třída byla vyzdobena tak, že působila dojmem domova. Kůhnelová jednala s dětmi vlídně a láskyplně, dbala na čistotu a dobré společenské chování. Podporovala žáky v samostatné činnosti, vzájemné spolupráci, pomoci a přátelství. Zajímala se o každé dítě zvlášť, aby ho poznala a mohla mu tak předat co nejvíce svých zkušeností. Velký úspěch mívaly jejich výstavy prací. S dětmi také často vyjížděla na výlety mimo Prahu (Spěváček, 1978, s. 63 - 64; Kořa - Rýdl, 1992, s. 32 - 33).

Bohumil Zemánek

Bohumil Zemánek (1882 - 1949) pečlivě promýšlel, jak by měla nová škola vypadat, a roku 1924 vytvořil návrh Nová škola československá. Návrh měl pět částí. První část měla tři kapitoly (Předsíň, Chrám, Cesta) a definovala cíl nové školy- změnit člověka zevnitř pomocí mravní a náboženské výchovy. V druhé části (Podmínky) požaduje naprosto volnou svobodnou ruku, volné metody, osnovy i rozvrh, malý počet dětí ve třídách, přiměřený postup při výuce a pomůcky zdarma. V třetí části vypracoval systém vyučovacích předmětů, jejich charakteristiky, metody i zaměření. Požaduje výuku pomocí praxe, vše má být přirozené, svobodné. Ve škole také zavádí dílny. Ve čtvrté a páté části návrhu navrhoval konat určitá pozorování v pokusné třídě a porovnávat výsledky s ostatními školami.

V září 1925 založil pokusnou třídu podle svého návrhu. Zavedl koedukaci chlapců a dívek, vyučovací doba byla neomezená, často s dětmi pořádali besídky. Jeho pokus byl roku 1934 zastaven (Spěváček, 1978, s. 65 - 69; Kořa - Rýdl, 1992, s. 32).

Pokusná škola v Praze - Holešovicích

Práce pedagogů Jaroslava Sedláka (1879 - 1958) a Karla Žitného (1889 - 1967) byla silně ovlivněna sociálním cítěním ovlivněným chudým dělnickým prostředím Holešovic. Na jaře roku 1921 společně vypracovali návrh pokusné školy, získali třídy, ale úřady jim nedaly

povolení. Teprve v srpnu roku 1922 toto povolení dostali a mohli začít pracovat. Do školy brali všechny děti, bez jakýchkoliv omezení. Jejich cílem bylo vytvořit společenství dětí, jež se později dobrou výchovou stanou prospěšnými členy společnosti. Sedlák s Žitným nestáli o naprosto svobodnou a volnou školu, tento postup chápali jako škodlivou anarchii. Škola byla organizována jako pracovní obec, vše se vykonávalo kolektivně pro blaho celého společenství. Základem byly kvalitní mezilidské vztahy (bratrství). Ve škole byla zřízena dílna, záhony. Předměty byly vyučovány v blocích. Bylo také velmi dbáno o tělesný rozvoj dětí, pravidelně podstupovaly lékařské prohlídky. Všechny své zkušenosti a poznatky zpracoval roku 1930 Sedlák ve své knize „Pět let v pokusné pracovní škole“ a Žitný v knize „Výchova ke komunismu- Nárys socialistické školy“ (Spěváček, 1978, s. 96 - 121; Kořa - Rýdl, 1992, s. 35 - 36).

Pokusná škola v Praze - Nuslích

Pokusnou školu v Nuslích vedla Marie Kühnelová.¹⁰ Zdejší škola se stala centrem reformní práce. Učily se zde předměty v globálním pojetí,¹¹ nový předmět Nauka o životě, rozebíralo se kreslení. Ve výchově se prosazovaly prvky dramatizace, kolektivního vyučování a společných shromáždění. Mezi nevýznamnější pedagogy patřil Václav Medonos, Miloslav Disman, Antonín Kurš, Josef Korejs, Kateřina Vlastníková (Kořa - Rýdl, 1992, s. 43).

Roku 1929 byly otevřeny dvě třídy a pro školní rok 1931/32 ještě třetí třída. Součástí školy byly i pomocné třídy, které byly také zapojeny k reformním pokusným třídám. Jejich základem byla demokratizace vzdělávání, individualizace, kolektivní výchova, společná shromáždění, byla zřízena městská družina. Školní hodina u nich byla zkrácena z 55 minut na 45 minut (Váňová - Nejedlá, 1995, s. 101 - 103).

Pokusná škola v Praze - Michli

Michelskou školu vedl Jaroslav Nykl, dalšími obětavými učiteli byli Karel Adam, Karel Čodl, Marie Drástová, Karel Klaška. Na této škole prováděli pokusy s daltonským vyučovacím plánem,¹² pracovním vyučováním dějepisu a zeměpisu. Škola byla známa divadelním souborem, ročenkami a přijímáním zahraničních exkurzí. Pokus s daltonským

¹⁰ viz kapitola 4.2

¹¹ Metoda globálního čtení (metoda celků)- děti se učí krátká slova a věty a teprve později se z nich učí jednotlivá písmena; globální psaní- děti se učí nejdříve napsat celé slovo a z něho potom jednotlivá písmena

¹² Daltonský plán- autorkou Helen Parkhurstová (1886 - 1973), poprvé plně proveden roku 1920 v USA, tři základní principy- volnost, samostatnost, spolupráce. Na začátku si žák s učitelem dohodne harmonogram práce, který potom podle svých možností plní, sám si určuje tempo a prostředky ke splnění plánu.

plánem trval tři semestry od 1. února 1931. Samostatná práce se střídala s kolektivní prací. Pokus byl skončen po třech semestrech z důvodu změny organizačního řádu školy, snížení požadavků v rozsahu látky, omezení počtu žáků ve třídě, nedostatečného vybavení učeben, neúčinnosti plánu v prvním ročníku, nedostatku času na přípravu plánu, nevhodných učebnic a technických obtíží při kontrole. Žáci byli diferencováni na základě znalostí a schopností, byly zredukovány osnovy podle schopnosti dané učební skupiny. Michelští učitelé kritizovali současnou klasifikaci. Klasifikace byla prováděna zkouškou z jednotného minima látky (Váňová - Nejedlá, 1995, s. 26 - 32, 39 - 54; Koř'a - Rýdl, 1992, s. 43).

Pokusná škola Ludmily Žofkové v Bakově

Měšťanská škola v Bakově nad Jizerou se stala místem, kde byl proveden pravopisný a slohový výzkum a plně uskutečněna individuální výuka. Toto vše bylo podepřeno sociální výchovou a prací na zlepšení okolí školy. Ludmila Žofková (1893 - 1984) se také účastnila tvorby organizačního řádu a učebního plánu v roce 1930 (Koř'a - Rýdl, 1992, s. 43).

František Bakule

Roku 1897 také začíná pedagogické působení **Františka Bakuleho** (1877 - 1957). Bakule svými požadavky navazuje na předchozí pedagogy. Jeho pokusy se řadí do škol uměleckého zaměření. Požadoval volnou výchovu (volnou kázeň bez osnov, rozvrhu hodin a memorování nazpaměť). Bakule poskytoval dětem volnost při výběru tématu vyučování, podporoval přirozené učení pomocí přirozené zvědavosti a učenlivosti dětí, které nemají být do ničeho nuceny. Hlavním výchovným prostředkem mu byla práce a umělecká výchova, především zpěv, dokonalé poznání dětí, respekt k jejich přirozenosti, zájmům. Bakule zpočátku působil na několika vesnických školách, poté jako ředitel Jedličkova ústavu a v zahraničí se proslavil svým pěveckým sborem Bakulovi zpěváci. První pedagogické pokusy provedl na Malé Skále (1901 - 1913) a později v Jedličkově ústavu (1913 - 1919). Přestože z ústavu odešel již roku 1919, jeho pokusná činnost neustala. Několik dětí odešlo s ním a z dětí z ulice se mu podařilo vybudovat jeden z nejznámějších a nejlepších pěveckých sborů tehdejší doby.

U škol uměleckého zaměření, tak jak je realizuje Bakule, se jedná o vyvýšení estetické výchovy nad rozumové poznání, intelektualismus. Nejde zde o obsah výuky, ale jeho formu. Hlavním prostředkem výchovy je dokonalé poznání dětí, respekt k jejich přirozenosti a zájmům. Důraz klade na spontaneitu, přirozenost, samočinnost. Nejčastějšími vyučovacími

aktivitami jsou kreslení, čtení, volný sloh, zpěv. Bakule používal při výtvarné výchově a volném slohu metodu zavírání očí pro lepší představivost dětí. Jeho umělecká výchova je spojena s pracovní výchovou (důležitý je výrobek žáků, který je zdrojem jejich financí ve výrobním družstvu v Jedličkově ústavu).

2.2.2 Reflexe reformních snah

Počátkem třicátých let se začalo s hodnocením pokusů, a to často z řad samotných pokusníků. Většina pokusů se ukázala jako neživotaschopná, a bylo nutno vyřešit otázku, jak postupovat dál. V Československu se vytvořila dvě hlavní centra reformátorů- v Praze a Brně. Pražské reformní návrhy byly reprezentovány jednotnou školou Václava Příhody (1889 - 1979) a Stanislavem Vránou ve Zlíně. Centrem brněnského pokusnictví byl Otokar Chlup¹³ a Jan Uher. Pražské křídlo bylo více prozápadně orientováno, především na racionalizaci (z USA) a psychologii behaviorismu. Otokar Chlup čerpal ze syntézy evropských a domácích tradic (Koš'a - Rýdl, 1992, s. 41).

Návrh Stanislava Vrány ve Zlíně

Roku 1938 byl vznesen návrh Stanislava Vrány na reformu školy. Školy ve Zlíně byly financovány Baťovými podniky, proto byly o něco více zaměřeny na požadavky továren. Vrána také navrhuje jednotnou školu, požaduje vzdělání pro každého bez ohledu na finanční a sociální situaci rodiny. Škola prvního stupně měla trvat čtyři roky od šesti od deseti let a vyučováno mělo být čtení, psaní, počty a kreslení. Druhý stupeň školy byl pro děti mezi desátým a čtrnáctým rokem (sloučení měšťanek a nižších středních škol). Na tomto stupni docházelo k prohloubení znalostí, logiky, přírodních a společenských jevů, žáci se měli orientovat na zemědělství nebo průmysl. Ve vyšších ročnících druhého stupně mělo docházet k diferenciaci žáků podle jejich schopností. Třetí stupeň škol měly navštěvovat děti po absolvování druhého stupně. Mělo jít o odborné školy a Vrána je rozdělil do tří stupňů: učňovské, pokračovací a výběrové. Učňovské školy byly tříleté, odborné. Pokračovací školy byly rovněž tříleté, jednalo se o rozšíření znalostí z druhého stupně. Výběrové školy byly pětileté, jednalo se o odborné školy, přípravné na vysoké školy. Tyto výběrové školy se dále dělily na dva stupně. Dvouletý stupeň rozšiřoval všeobecné vzdělání a tříletý výběrový stupeň měl přímou vazbu na vysoké školy. Děti byly rozdělovány do tříd podle výkonu a nadání, což usnadňovalo individualizaci.

¹³ zakladatel časopisu Nová škola (1926 - 1935)

Učitelství měly být zrušeny a nahrazeny středními školami a pedagogickými akademiemi (Vrána, 1939 in Váňová - Nejedlá, 1995, s. 18 - 23).

Návrh jednotné školy Václava Příhody

Prvním impulsem byl referát Václava Příhody o jednotné škole pronesený na 1. pedagogickém týdnu roku 1928. Ve svém návrhu se Příhoda nejdříve vyjádřil k současnému stavu československého školství a tento stav kritizoval. Příhoda uznal, že po roce 1918 došlo sice k mírnému zlepšení situace ve školství, bylo zřízeno více škol, klesla negramotnost obyvatelstva, ale zároveň změny neviděl jako dostatečné. Více škol podle něj ještě naznamenaná více kvality, nedošlo ke změnám školních řádů a školské organizace. Ve svém návrhu také kritizoval dělení dětí do škol ne podle jejich nadání, ale podle finanční a sociální situace jejich rodičů (bohatší a vzdělanější rodiče dávali své děti do lepších škol). Děti chudých rodičů jsou posílány na měšťanské školy a děti lépe situovaných rodičů na nižší střední školy. Výběr žáků ve školách byl tedy nahodilý. Učitelé na nižších středních školách si stěžují na špatné žáky a nadané, ale chudé děti nerozvíjí své nadání na měšťankách. Příhoda proto požadoval demokratizaci škol. Každé dítě má právo na kvalitní vzdělání podle svých schopností. Dále kritizoval jednokolejný systém československého školství. Systém škol byl neprostopupný. Žák neměl šanci přestoupit na jinou školu z důvodu veliké odlišnosti předmětů a zaměření. Při srovnání rozvrhů hodin různých škol docházelo k tomu, že rozdíly ve školách byly neodůvodněné, hodiny byly určovány nahodile, beze smyslu pro zaměření žáků. Změna měla být provedena pomocí odborníků. Příhoda požadoval změnu od základu. Škola se měla přizpůsobit dětem, ne naopak.

Prvním předpokladem reformy je změna administrativy a organizace. Podle Příhody bylo třeba zcela změnit přístup úředníků i učitelů. Návrh jednotné školy počítal s demokratizací učiva. Nedostatek financí neměl být překážkou kvalitního vzdělání. Škola měla respektovat individualismus každého dítěte. Pro každé dítě měl být vytvořen jiný rozvrh podle studijního zaměření dítěte, podle jeho studijního plánu. Tuto změnu nazval diferenciací školství. Dále požadoval zredukování nepotřebného učiva a vytvořit každému žákovi předměty na míru podle toho, co bude pro žáka užitečné. Návrh počítal se sjednocením měšťanských škol a nižších středních škol při zachování výše kvality studia. Tento stupeň nazval jednotná škola druhého stupně (Komenium). Na něj měl navazovat třetí stupeň (Atheneum). Škola prvního stupně (obecná) měla být předstupněm a přípravou na studium na školách druhého stupně. Studium na škole prvního stupně mělo trvat pět let. Komenium prodlužoval o jeden

rok navíc, takže studium na něm by mělo trvat čtyři roky. Atheneum zastupovalo vyšší školy průmyslové a odborné. Čtvrtým stupněm škol byly myšleny vysoké školy, univerzity. Příhoda na přechodnou dobu (než budou školy zcela přetvořeny a sjednoceny) navrhuje, aby si děti volily kurs neboli větev svého studia, podle kterého by studoval předměty svého zaměření.

Příhoda formuloval pět základních zásad nové jednotné školy. První zásadou byla koncentrace učiva, která zaručovala intenzivnější práci při hodinách. Druhou zásadou bylo zrušení klasického školního roku a zavedení semestrů. Příhoda totiž považoval školní rok za příliš krátký a semestr za flexibilnější. Třetí zásadou bylo zrušení postupu podle tříd a zavedení postupu podle předmětů. Při propadnutí by tak žák opakoval pouze onen předmět a ne celý ročník. Příhoda v tomto viděl finanční i časovou úsporu. Čtvrtou zásadou bylo zavedení volitelných předmětů do osnov podle zaměření žáka. Některé předměty by byly povinné a ostatní volitelné. Poslední zásadou bylo prodloužení školního dne na osm period, při kterých se zintenzivnila výuka a zároveň děti měly mít čas na odpočinek a koncentraci. Tímto prodloužením se také získala volná sobota.

Příhoda považoval za důležité pro tuto diferenciaci zavedení velkých škol, kde by bylo možno se více zaměřit na diferenciaci a individualizaci. Velkou změnou by také mělo být zavedení koedukace, která napomůže zvětšení škol. Unifikace škol mělo napomoci snadnějšímu přestupu žáků mezi jednotlivými školami.

Atheneum měla být výběrová škola pro nadané žáky z Komenia. Šlo o přípravu na studium na vysokých školách (Příhoda, 1928 in Váňová - Nejedlá, 1995, s. 5 - 18).

Roku 1929 byly pokusné školy povoleny. První z nich vznikly v Praze, v již zmiňovaném Zlíně a Humpolci. Roku 1930 byl vydán Organizační řád a učební plán reformních škol. Byly ustanoveny reformní komise v čele s Příhodou a Uhrem, které byly později změněny v Celostátní reformní školskou komisi a pořádaly každoroční konference. Školy měly statut měšťanských škol (Kot'a - Rýdl, 1992, s. 41 - 42).

3. Život Františka Bakuleho

Jedním ze zanícených a talentovaných stoupců nových metod a postupů byl i František Bakule, člověk věřící v sílu vůle a jedinečnost každého dítěte. František Bakule v mnohém navazoval na své předchůdce. Jeho pokusy byly smělé, plné upřímnosti a víry ve své schopnosti. Jeho snaha o novou školu byla zčásti dána jeho povahou, zčásti rodinným prostředím a v neposlední řadě i vlastními zkušenostmi se školou v dětském i pozdějším věku. Přestože většinu svého života bojoval s nepřátelstvím vůči sobě a svým metodám, nezahořknul vůči svému poslání.

Bakuleho lze z pedagogického hlediska srovnat s Johnem Deweyem, Rousseauem, Tolstým a mnoha dalšími. Individualismus, pedocentrismus, projektové vyučování, problémové vyučování, důraz na samostatnou aktivitu žáků, přirozenost, škola spjatá se životem, rodinné prostředí třídy, antiencyklopedismus, antiformalismus. Tím vším lze charakterizovat pojetí výchovy Františka Bakuleho.

3.1 Dětství

František Bakule se narodil 18. května 1877 na rodinném statku v Lidmovicích u Vodňan. Pocházel z poměrně majetné rodiny, statek byl v držení rodiny již více než 200 let. Posledním hospodářským členem Bakulovi rodiny byl Františkův bratr Josef v letech 1939 až 1953, kdy byl statek rodině zabrán. Rodinné zázemí bylo velice inspirativní a radostné, alespoň podle toho, co sám Bakule píše v Bakulových zpěvácích (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 23, nepublikováno). V rodině se uchovávala živá tradice sociálního citění a odkaz mistra Jana Husa (Faucher, 1999, s. 15; Titzl, 1998, s. 17 - 19).

Bakuleho otec vedle práce na statku ještě pomáhal rolníkům se vzděláním a matka se starala o nemocné. Bakule měl ještě tři mladší sourozence, bratry Josefa a Václava a sestru Annu. Podle Bakulových vzpomínek ani jeden ze sourozenců nesplnil matčino přání stát se knězem. Jeho rodiče byli hluboce věřící, hlavně matka (Titzl, 1998, s. 16 - 17).

Ve svých vzpomínkách zmiňuje své tři největší vzory v dětství: matku, otce a babičku. Maminku (1856 - 1936) vzpomíná jako vždy veselou, dobře naladěnou, ochotnou vše mu vysvětlit. Už od malička v něm probouzela a prohlubovala jeho hudební citění (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 23, nepublikováno). Přestože měla plno práce na statku, s dětmi a s péčí o nemocné, vždy mu zpívala a později i spolu. Společně napodobovali různé zvuky v domácnosti, přírodě, na statku, vše kolem sebe. Písničky byly veselé i smutné, vždy ze

života a o životě. Bakule vzpomíná, jak ho v lese učila kukat, při mytí nádobí procvičovali rytmus a zvuky různých nástrojů. Pokud nějaký zvuk nedovedl vysvětlit, určit, vždy mu pomohla (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 35, nepublikováno). Bakuleho maminka také byla velice nábožensky založená, proto ji podle Bakuleho vzpomínek velmi trápilo, že žádné z dětí se nevěnovalo dráze duchovního.

Toto vše bylo pro Bakuleho vzor pro jeho pozdější pedagogickou kariéru. Zde viděl základ ideální výchovy dítěte. Za ideální výchovu považoval tu od nejranějšího mládí, projevovanou zájmem a úsilím rodičů. Rodiče mají s dětmi projevovat radost ze života, podporovat je ve všem, o co se zajímají, pomáhat jim se vstupem do života, do velkého světa, ve kterém se brzy ocitnou a který není vždy přívětivý. Věděl, že každé dítě nemá to štěstí na takovéto rodiče, proto kladl velký důraz na výchovu ve škole, ovšem jinou než se kterou se setkal on. Propagoval volnou výchovu, přirozený a svobodný vývoj dítěte se všemi jeho projevy. V knize Bakulovi zpěváčci autor hledal také odpověď na otázku, zda je hudební talent dědičnou záležitostí, která se projeví sama od sebe, nebo jestli je důležitá také výchova. Odpověď opět našel ve zkušenostech z dětství. Tělesné předpoklady a vrozený talent je samozřejmě důležitý, ale nadání se podle něj samo neprojeví, pokud nebude probuzeno a rozvíjeno pečlivou a láskyplnou výchovou (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 32, nepublikováno).

Dalším vzorem, i když trochu jiným, pro něj byl jeho otec. Byl to milující člověk pevných zásad a charakteru. Byl starostou Lidmovic, členem zastupitelstva ve Vodňanech a Skočicích, zároveň také předsedou školní rady ve Skočicích. Zemřel předčasně roku 1894 (narozen 1854). Při rodinném zpívání otec vytvářel podle Bakuleho harmonie a instrumentálnost (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 41, nepublikováno). Doplňoval maminčin zpěv různými nástroji a barvami hlasu a malý František ho rád napodoboval, stejně jako to dělal u maminky. Tatínek také pomohl Bakulemu přesvědčit maminku pro jeho odchod ze semináře (Titzl, 1998, s. 16, 20).

Babička byla jiná než maminka. Nebyla pořád tak upracovaná, ale klidná a vážná. Měla své vnuky velice ráda, dávala jim veškerou svou lásku a ochotně odpovídala na všetečné dětské otázky. Její písně byly jiné než matčiny, vážnější, s náboženským obsahem, mysteriózní. Bakuleho velmi fascinovaly a inspirovaly (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 39, nepublikováno; Titzl, 1998, s. 17).

Bakulův dědeček zemřel brzy, proto ho tolik nezmiňuje, přesto vzpomíná, jaké měl velké pochopení pro jejich dětské hry.

3.2 Vzdělání

Základní školu Bakule navštěvoval v letech 1883 - 1888 v sousedních Skočicích, které ležely dva kilometry od rodných Lidovic. Zde ho velice ovlivnil Josef Dura, řídící učitel skočické školy a zároveň varhaník v kostele (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 49, nepublikováno). Hrál na varhany velice krásně a nejen Bakule byl jeho hrou okouzlen. Poslední rok na základní škole se u něj Bakule učil hře na housle. Dura byl podle Bakuleho výborný učitel. Nebyl přísný, tvrdý, ale učil je s láskou k hudbě a žáci u něho hodně naučili a získali velmi pozitivní vztah k houslím.

Matka, jako hluboce věřící, poté dala roku 1888 jedenáctiletého Františka studovat do malého semináře v Písku. Na toto období Bakule nevzpomíná rád. Vládl zde velice přísný řád a kázeň, téměř kasárenská disciplína. Současně také začal chodit do houslí k otci své bytné. Jeho učitel byl starý, nerudný a velice přísný člověk. Svě žáky bil, pokud něco zkazili, a naprosto svým žákům housle znechtivil (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 51, nepublikováno).

Bakule se zde necítil dobře a ve čtrnácti letech začal pochybovat o svém budoucím povolání kněze a rozhodl se ze semináře odejít (Faucher, 1999, s. 15). Cítil, že by se chtěl věnovat něčemu jinému. Chtěl být učitelem. Rodiče s jeho rozhodnutím nesouhlasili, především maminka, kterou jeho rozhodnutí velice ranilo. Přesto odešel do Příbrami, kde ve školním roce 1892/93 strávil v měšťanské škole a poté přešel na Ústav pro vzdělávání učitelů, kde studoval v letech 1893 - 1897 (Faucher, 1999, s. 15; Titzl, s. 20). Ani zde se nevyhnul požadavkům na kázeň a doslovnému učení. Bakule často protestoval, dostával se do konfliktu s profesory, přesto školu úspěšně dokončil. 25. 6. 1897 složil závěrečnou zkoušku a stal se učitelem (Faucher, 1999, s. 16, Titzl, s. 20). Studium na Ústavu pro něho bylo zklamáním, které ho ovlivňovalo po další roky jeho profesního života. Dva roky poté, 19. ledna 1899 Bakule složil zkoušku učitelské způsobilosti a stal se z prozatímního podučitele plně kvalifikovaným učitelem.

Ve své knize Srdcem- Chudé děti Bakule vyjadřuje svůj názor na soudobé vzdělávání učitelů:

„Ze školy, která měla pyšný titul „Ústav pro vzdělání učitelů“ jsme si mnoho vědomostí a dovedností neodnesli. Vůbec. A pro život, do něhož jsme šli a do něhož jsme měli uvádět své žáky, skoro nic. Co jsem uměl z potřeb praktického života tělesnou prací obstarat, naučil jsem se doma od tatínka a maminky, později porůznu- už jako učitel. S tím jsem stěží vystačil na normální škole. Ted' však, na škole mrzáčků, nu ted' mi nezbylo, než zahanbeně přiznat: neumím. Nyní vyvstala otázka: Jak vyučovat něco, co sám neumím? Rozhodl jsem se tedy, že se sám stanu učedníkem.“

3.3 Pedagogická činnost

První dvě působiště Františka Bakuleho si byla dost podobná. Obě se nacházela na Kladensku, v oblasti velice chudé a pochmurné. Lidi sužovala bída, materiální nedostatek i sociální problémy. Rodiče měli jiné starosti, než se příliš věnovat dětem, hlavní bylo obstarat obživu a na duchovní stránku se příliš nehledělo. Děti často musely rodičům hodně pomáhat, hodně z nich pracovalo, aby pomohlo rodinu uživit. Bakule se svou výchovou a písněmi snažil tyto děti alespoň trochu rozveselit a pomoci jim v jejich těžkém životě (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 53, nepublikováno).

3.3.1 Rapice u Kladna (1897-1898)

Dnešní Rapice se tehdy jmenovaly Vrapice. V tomto svém prvním působišti se Bakule jako učitel teprve hledal. Dostal na starost pátou chlapeckou třídu obecné školy, ve které bylo 79 dětí (Titzl, s. 26). Snažil se používat jiné metody, než jeho učitelé, které sám nenáviděl a bojoval s nimi. Přesto se mu to zpočátku příliš nedařilo. Ve třídě vládla spíše anarchie, větší děti se mu vysmívaly a Bakule se několikrát uchýlil i k tělesným trestům, které sám odsuzoval. Velký nápor na nervy měl za následek projevení příznaků astmatu. Na konci školního roku již našel vhodnější přístup k žákům, který se alespoň částečně shodoval s jeho plány volné výchovy (Faucher, 1999, s. 16 - 17). Pořádal s dětmi veřejná vystoupení, ukázky her a výstavy jejich školních prací.

Po skončení školy, o letních prázdninách, Bakule rekapituloval své neúspěchy a úspěchy s dětmi a došel k závěru, že příčinou neúspěchu bylo to, že děti pořádně neznal. Neznal jejich rodinné prostředí a situaci, ve které žijí. Řešení viděl v co nejbližším kontaktu s dětmi. Rozhodl se své žáky co nejvíce poznat, žít s nimi (Faucher, 1999, s. 17).

3.3.2 Družec u Kladna (1898- 1899)

Po roce působení v Rapticích byl povolán okresním hejtmanem Paroubkem do Družce u Kladna, (Titzl, 1998, s. 28). Horská vesnice Družec byla opět chmurným a chudým místem. Horníci zde měli těžký život, a když roku 1900 vypukla na Kladensku jejich stávká, Bakule se postavil na jejich stranu a stal se socialistou, protože znal jejich nelehkou situaci. Účastnil se stávek a vyprávěl o nich dětem (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 53, nepublikováno) Snažil se děti co nejvíce poznat, seznámit se s prostředím, ze kterého pocházejí, s jejich rodinou a sociální situací.

Nesnažil se pomáhat pouze dětem, ale pořádal přednášky i pro dospělé v místním hostinci. Nabádal dospělé, aby se neopíjeli a nehráli hazardní hry.

V Družci založil svůj první pěvecký sbor. Sbor byl zpočátku tříhlasý, poté čtyřhlasý (Faucher, s. 17). Působení sboru ovšem netrvá dlouho.

Zde také objevil Tolstého pedagogické pokusy a zajímal se o jeho metodu „zavírání očí“, kterou využíval při kreslení na zvýšení představitosti (Faucher, s. 18). Bakule požadoval svobodu metod pro učitele, ale také svobodu pro děti (Titzl, 1998, s. 28).

Žáci si tvořili svůj vlastní školní časopis Mladá svoboda (Faucher, s. 18), který byl ovšem brzy zakázán kvůli článkům proti příliš přísnému faráři a také za článek o Masarykovi (Titzl, 1998, s. 30). Na faráře Martina Kabáta si stěžovaly nejen děti, ale také dospělí. Dokonce s Bakuleho pomocí vypracovali stížnost na faráře, že neplní své povinnosti a bije děti. Konzistoří mu byla udělena důtka. Toto vše mělo ještě pro Bakuleho dohru, která ovšem následovala až v jeho dalším působišti, o které zatím Bakule netušil (Titzl, 1998, s. 31).

Bakule se snažil připravit děti na skutečný život ve společnosti. Učil je, jak v takovém světě obstát. Děti poznaly, jak funguje obec, veřejný život v ní, učily se mít svůj vlastní názor a vyjádřit ho. Učil děti mnohem víc poznatků, než je v osnovách. Bakule učivo přizpůsoboval dětem, často s nimi chodil do přírody. Ve třídě zavedl dětskou školní samosprávu, učil děti jak veřejně vystupovat (přednášet veřejnou řeč). Snažil se být dětem kamarádem, ne přísným, bezohledným a nekompromisním kantorem. Již nepoužíval tělesné tresty, nebylo to nutné, děti ho měly rády (Titzl, 1998, s. 28).

Bakule se také staral o osvětu v sexuální výchově. Žádal proto, aby mohl pořádat přednášky na toto téma. Přestože hodně rodičů a starosta ho podporovali, okresní hejtman a předseda okresní školní rady byl opačného názoru. Vydávání dětského školního časopisu bylo

zastaveno, přednášky zakázány. Byla mu také zaslívána účast na stávkách horníků, proto je Bakule přeložen do obce Kozly u Všetat (Faucher, 1999, s. 19). Přestože na něj přišla stížnost od Kabáta, například Titzl ji nespojuje s Bakuleho přeložením. Okresní školní radou mu bylo vydáno kladné hodnocení a 1. září nastoupil v Kozlech u Všetat (Titzl, 1998, s. 32).

3.3.3 Kozly u Všetat (1899- 1901)

Zpočátku vše vypadalo, že zde Bakule konečně najde klid a pochopení pro svou pedagogickou činnost. Kozelská škola byla téměř nová, Bakule dostal třetí třídu. Založil ve vsi divadlo a pořádal i přednášky v okolí (Faucher, 1999, s. 19). Kozly byly zemědělská a silně věřící obec. Jenže právě zde se Bakule dozvěděl o udání družického faráře Martina Kabáta na jeho osobu. V rukopisu dopisu, kterým se Bakule ohradil vůči nespravedlivému udání, můžeme vycítit Bakulův velmi důrazný odpor vůči obvinění. Obyvatelé Družce si stěžovali na chování faráře právě Bakulemu, na to že neplní dostatečně své povinnosti. Kabátovi byla udělena důtka a svou zlost si vylil právě na Bakulovi. 20. září byl Bakule předvolán před okresní školní radu do Karlína, aby podal vysvětlení ohledně stížnosti na Martina Kabáta. Ale i v Kozlech narazil na nepochopení u místního faráře Františka Horáka. Ten kritizoval Bakuleho přístup k výchově a hlavně písničky, které s dětmi zpíval. Nelíbilo se mu, že je nechal ve škole zpívat lidové písně, podle faráře nevhodné, nedostatečně náboženské. Bakule sám ve svých vzpomínkách, snad ironicky, označil faráře jako „velebného pána“ (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 53, nepublikováno). Farář ho obvinil z porušování náboženských zvyklostí v obci. Bakuleho činnost byla často prošetřována a zkoumána, také pro jeho sociální citění a aktivity. Horák podal na Bakuleho stížnost k zemské školní radě na schůzi místní školní rady 17. ledna 1901. Při vyšetřování byly dokonce vyslýchány i děti. Vyšetřování skončilo 12. dubna, kdy byla udělena Bakulemu důtka a odloženo zvýšení platu. V květnu 1901 se však na jeho stranu postavil Lobkovický starosta Plesinger a vyvrátil Horákova obvinění. Své šetření předložil na zemském sněmu, kde se v červenci za Bakuleho postavil také poslanec Josef Anýž. Byla dokonce sepsána petice na Bakuleho podporu. 28. června proběhla na kozelské škole inspekce, kterou vykonal inspektor Söhnler. Pochválil sice Bakuleho za jeho horlivost, ale celkové vyznění zprávy bylo spíše negativní. Bylo jasné, že další setrvání Bakuleho v Kozlech pod působením faráře Horáka je nadále nemožné. Nejspíše byla za Horákovou nenávistí závist a názorové rozdíly. Bakule byl oblíbený jak u dětí, tak i u dospělých a s tím se pravděpodobně Horák nedokázal smířit (Titzl, 1998, s. 36 - 41).

Přes všechna obvinění byl Bakule u dětí i místních obyvatel velmi oblíben. Vedl děti k samostatnému učení, upravoval pro ně učivo pro praktický život a také je seznamoval s občanskými právy. I zde pořádá přednášky a besedy pro dospělé, děti mu často pomáhaly s názornými ukázkami, založil zde dokonce první veřejnou knihovnu.

Titzl ve své knize zmiňuje Bakuleho vztah k dceři hostinské, u které v Družci bydlel, Marii Sobínové. Intenzivněji vztah trval dva roky, poté si již jen psali. Podle Titzla ho měla ráda více než on ji, měl plno práce a také ji nepovažoval za příliš chytrou (Titzl, 1998, s. 44 - 49).

3.3.4 Malá Skála (1901- 1912)

V listopadu 1901 byl Bakule přeložen na Malou Skálu, kde měl 1. prosince nastoupit. Na Malé Skále strávil Bakule téměř dvanáct let. Jeho bydlištěm se stal hostinec „U Bílků“. Zdejší kraj byl také chudý, lidi zde živil sklářský průmysl, hodně dětí doma pomáhalo živit rodinu navlékáním korálků (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 54). Hodně dospělých, ale také dětí si příjemněovalo nepříliš veselý život alkoholem. Mnoho dětí kvůli práci nebo nemoci nenavštěvovalo často školu. Bakule se toto vše snažil změnit. Navazoval kontakty s mladými učiteli z okolí a snažil se je přesvědčit o vhodnosti a výhodách volné výchovy, přirozeného vývoje dětí a požaduje právo na pedagogické experimenty. Mladí učitelé s ním souhlasili, starší konzervativní učitelé vystupovali proti jeho metodám (Faucher, 1999, s. 20). Zdejší škola byla stará, nevyhovující, v některých třídách se dokonce už ani nedalo učit. Přestože byly snahy školu opravit, za Bakuleho působení k tomu nedošlo (Titzl, 1998, s. 51 - 52).

Za Bakuleho působení na zdejší škole se vystřídali dva školní inspektori: Jan Kamenický a Josef Porteš. Ani jeden z nich nebyl přílišným zastáncem Bakuleho metod, ale Josef Porteš vystupoval proti Bakulemu více. Zemský školní inspektor Jan Kaňka také nebyl Bakuleho příznivcem. Řídícím školy byli František Kysela (1901 - 1908) a Josef Král (1909 - 1913). Bakule se rovněž zde setkal s nepochopením, v tomto případě u řídícího učitele Kysely. Tentokrát se za něj ovšem okresní přednosta O. Pircham postavil. Poslal řídícího do důchodu a Bakule byl jmenován na krátký čas (září - prosinec 1908) ředitelem školy (Faucher, 1999, s. 20; Titzl, 1998, s. 53 - 54).

Bakule ani zde neměl zpočátku klid na práci, spor s Horákem pokračoval. Bakule Horáka žaloval u okresního soudu v Brandýse nad Labem a Horák podal také žalobu na

Bakuleho. Soud se ovšem v Brandýse nekonal, protože Horák považoval brandýský soud za podjatý a žádal o přeložení. Soud ho zažaloval za urážku soudu, ale spor přeložil do Mělníka. 20. prosince 1901 soud v Mělníku Horáka zprostil obžaloby za urážku Bakuleho, ale dostal pokutu za urážku soudu. 25. února 1902 soud částečně uznal Bakuleho žalobu, Horákovy výroky označil za neslušné a dal mu pokutu. Horák tedy musel zaplatit obě pokuty a Bakule vyšel z boje vítězně. Rozsudek dal naději všem učitelům, kteří stále byli pod dozorem katolické církve, na svobodu. Bakuleho zdravotní stav se ovšem těmito všemi problémy zhoršil a požádal o dovolenou, která mu byla udělena až do konce školního roku (Titzl, 1998, s. 54 - 56).

Od roku 1901 začalo také působit hnutí za uměleckou výchovu, jejímž nadšeným propagátorem se Bakule stal. U nás v jeho počátcích stál Otokar Hostinský (1847 - 1910) a Josef Patočka (1869 - 1941) spisem *Ideály umělecké výchovy a půda české skutečnosti*, dále František Čáda (1865 - 1918) a konečně František Bakule (Titzl, 1998, s. 59 - 64).

Bakule se tedy konečně mohl v září 1902 začít v klidu věnovat učení a svým metodám. Jenže opět onemocněl, takže začal vyučovat až od listopadu. Nastoupil v páté třídě a konečně mohl začít uplatňovat své nové metody. Bakule splnil požadavky návrhu inspektora Josefa Peška na mimočítankovou četbu, rukodělné činnosti, využívání přírodnin ve třídě a časté vycházky do přírody (Titzl, 1998, s. 56 - 57). Vystupoval proti násilnému formování žáků, nechával dětem volnost, nenutil je sedět v lavicích a hlásit se, vyučování bylo velice živé a hlučné (Faucher, 1999, s. 20). Chtěl poznat potřeby žáků, proto je nechával se volně projevit a dával jim dostatek prostoru k pohybu. Se svými žáky byl především kamarád, zval je k sobě do bytu, kde pokračovali v poznávání nových věcí, půjčoval jim své knihy, rozvíjel jejich fantazii, odpovídal na dotazy, na které se nedostalo v hodinách. Bakule s dětmi často chodil do přírody.

V červenci roku 1903 (9. - 11.) dostal Bakule dovolenou, aby mohl odjet do Prahy na pozvání profesora Hanuše Schwaigra do jeho ateliéru na výstavu prací žáků umělecké akademie. 9. prosince 1904 přednesl svým kolegům referát o umělecké výchově. Zde došlo k názorovému rozkolu s Kyselou. Kysela považoval uměleckou výchovu za nástroj výchovy k mravnosti a poslušnosti. Stál proti přátelství učitele a dětí, které podle něho kazilo kázeň dětí. Bakule naopak považoval uměleckou výchovu za projev volné tvořivosti, rozvoj fantazie. Umění podle Bakuleho pomáhá dětem pochopit krásu umění, to vše podpořené vzájemnou láskou dětí a učitele. Koncem prosince opět žádal o dovolenou za účelem návštěvy výstav, povolení již ale nedostal. Další dovolená mu už byla opět povolena na velikonoční

univerzitní extenze¹⁴ v Praze na celý týden. Dětem během dovolené pan učitel chyběl, psaly mu dopisy, co bylo ve škole nového (Titzl, 1998, s. 64 - 66).

Dalším důvodem ke sporu s řídicím učitelem bylo téma volného slohu. Sloh se dosud vyučoval podle modernizovaných osnov z roku 1898, podle kterých se děti učily opisováním předepsaných vzorů a ukázek ze školních čítanek. Jiná literatura nebo dokonce volná témata se nepoužívala. Tato praxe začala být kritizována. Ke kritice přispěl především Josef Müller svou příručkou z roku 1903 „Sloh v nových proudech vyučovacích“. S touto knihou se Bakule plně ztotožnil a dával dětem při slohu rozebírat jinou literaturu, než povolovaly osnovy a nechával je psát volné slohy na libovolná témata. Ve školním roce 1903/04 učil v páté třídě, což byla poslední třída obecné školy. Děti již byly starší, mohl proto začít se svými pokusy, mimo jiné i volným slohem. Bakule byl na práci svých dětí pyšný a publikoval některé jejich práce v časopisech Besedy Času a Krásné čtení (1905). Metodu volnosti projevu nepoužil pouze u slohu, ale také při kreslení.

Ve dnech 9. - 28. srpna 1906 se účastní turnovských extenzí, na kterých přednášely vyhlášené vědecké kapacity. Mezi přednášejícími byli Fr. Drtina, Fr. Čáda, Fr. Krejčí, A. Heveroch, B. Foustka, J. Šusta, V. Tille. Bakulemu zde byl dán prostor, aby předvedl své pokusy společně s žáky, za což si vysloužili pochvalu a uznání (Titzl, 1998, s. 78).

Ve školním roce 1905/06 dostal jinou třídu, ve které již pokusy neprováděl a pouze o nich přednášel. Jedna z přednášek byla například 3. listopadu 1906 v Praze ve Slavii. V ní obhajoval svou metodu umělecké výchovy, přestože někteří poukazovali na její přílišnou jednostrannost a nutnost doplnění ručními pracemi (Titzl, 1998, s. 78).

Kysela s Portešem s Bakulovými metodami nesouhlasili. Kritizovali především příliš volnou kázeň ve třídě a také návštěvy bývalých žáků v Bakuleho třídě. Třída na nezúčastněně působila jako neukázněná, nelíbilo se jim také, že v hodinách se přesně nevěnuje tomu, čemu jsou určeny, ale nechává dětem volnost témat a otázek. Větší úspěch měl však Bakule při besedách s rodiči (Titzl, 1998, s. 81).

Dalším jádrem sporu byla sexuální výchova. Bakule věděl, že rodiče si o tomto tématu s dětmi nepovídají, snažil jim proto vše rozumně vysvětlit. Na pomoc si vzal také hudbu, která měla přetvářet sexuální pud. Kysela také zakazoval nosit dětem do tříd přírodniny, čehož byl Bakule velkým odpůrcem. Kolem roku 1910 se začala šířit myšlenka výchovy

¹⁴ univerzitní extenze- cykly přednášek vysokoškolských profesorů pro široké vrstvy posluchačů, včetně učitelů

prací, jako harmonizační prvek výchovy. Bakule jako vděčný příjemce všech užitečných u funkčních novinek se jí začal také věnovat. Zřídil ve škole dílny, kde děti pracovaly se dřevem (Titzl, 1998, s. 82 - 84).

Roku 1911 byl Bakule pozván do Jičína, aby zde přednášel mladým učitelům. Přednáška byla vzata příliš osobně jedním starším profesorem a Bakule měl opět problém. Tentokrát se za něj inspektor nepostavil, Bakuleho napomenul a vyčetl mu, že šíří své nové metody mezi mladými učiteli. Inspektor znovu navštívil Bakuleho třídu a ve své zprávě ho označil za špatného učitele a jeho metody za nevhodné (Faucher, 1999, s. 21 - 22).

Bakule jako velký milovník hudby a také hudebník vyučoval hudební výchovu s láskou. Začal se věnovat sborovému zpěvu a sestavil na Malé Skále dva sbory. Zdejší děti byly velmi nadané a vnímavé. Ve svých vzpomínkách jmenuje dvě nejnadanější děti- Pepu Cvrčků a Marjánku Donátovou (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 55, nepublikováno). Marjánka Donátová ho po odchodu z Malé Skály následovala do Prahy. Vystoupení měla vždy velký úspěch, i u řídícího učitele, ovšem pouze pokud vystupovali na akcích obce s předem schválenými písněmi. Jako u většiny Bakuleho aktivit, i zde se našlo něco, co se nelíbilo. Tentokrát to byla kritika toho, že vystupovali i mimo obec a navíc s neschválenými písněmi. Kysela dokonce napsal stížnost okresní školní radě. Největší úspěchy měl sbor v letech, kdy Bakule vedl vyšší třídy, tedy 1905/6 a 1912, těsně před svým odchodem. Významné pro Bakuleho budoucí život bylo vystoupení na zahájení VI. mezinárodního kongresu elektrologie a obecné radiologie v Praze 7. 10. 1912, na který byli pozváni. Vystoupení dětí mělo veliký úspěch. Sbor čítal dvacet pět dětí a písně byly rozděleny do bloků: milostné a vojenské, lidové balady, náboženské a žertovné. Děti byly oblečeny v krojích. Texty písní byly přeloženy do francouzštiny, aby zahraniční účastníci kongresu pochopili obsah zpívaných písní. Bakule se zde setkává s profesorem Rudolfem Jedličkou, chirurgem a ortopedem, který ho seznamuje se svým plánem na vytvoření ústavu pro vzdělávání postižených dětí a nabízí mu vedení tohoto ústavu. Bakule po zkušenostech z předchozích zaměstnání vycítí šanci na konečné uplatnění svých metod a nabídku přijme (Faucher, 1999, s. 22; Titzl, 1998, s. 84 - 88).

Ještě před nástupem to ústavu se rozhodne vykonat cestu po německých ústavech, kterou financuje profesor Jedlička, aby Bakule zjistil, jaké zde mají zkušenosti. Bakule navštívil tedy ústavy v Magdeburku, Lipsku, Berlíně, Drážďanech, Neudorfu a Hamburku. Nejvíce ho zaujalo využití práce jako výchovného prostředku. Postižení se starali o zahradu,

zvířata a ani si neuvědomovali svá postižení (Faucher, 1999, s. 23). Toto vše mělo vliv na jeho budoucí práci v ústavu v Praze.

17. února 1913 podal Bakule žádost o roční dovolenou, aby se mohl věnovat práci v Jedličkově ústavu. Zemská školní rada mu ji povolila a Porteš, ačkoliv měli s Bakulem hodně sporů, mu vydal celkové pozitivní hodnocení (Titzl, 1998, s. 89). V únoru také došlo k dohodě mezi Bakulem a prof. Jedličkou. Bakule si však vymohl podmínku. Žádá naprostou volnost při výběru metod výchovy a vyučování a nezávislost na úřednících. Prof. Jedlička souhlasí a Bakule v březnu 1913 nastoupí do vedení Ústavu pro léčení a vzdělávání postižených dětí. Z Malé Skály ho do Ústavu následují Marjánka a Miluška, které zde budou působit jako sestry (Faucher, 1999, s. 25).

Titzl ještě zmiňuje Bakulův milenecký poměr k Antonii Vacardové, která byla jeho bývalou žačkou. Vztah začal roku 1909, kdy Antonie nastoupila do lycea, jako obdiv od žačky ke svému bývalému učiteli. Platonický vztah trval téměř deset let, ale šlo spíše o vztah na dálku, který byl již od počátku odsouzen k zániku (Titzl, 1998, s. 95 - 96).

4. Jedličkův ústav (1913 - 1919)

V Jedličkově ústavu Bakule působil od března 1913 do srpna 1919. Snahy založit ústav pro výchovu tělesně postižených osob najdeme již na počátku dvacátého století. Jedním z prvních, kdo se touto myšlenkou zabývali, byl MUDr. Jan Dvořák, ředitel zemské porodnice a nalezince v Praze. Již v roce 1908 byla založena Česká zemská komise pro ochranu dětí a péči o mládež v království českém. Konala se řada vědeckých lékařských konferencí, na nichž byl vznesen požadavek k založení speciálních ústavů. Během roku 1907 se ustavovalo založení Spolku pro léčbu a výchovu rachitiků a mrzáčků se sídlem v Praze a 10. února 1908 se konala ustavující schůze. Předsedou spolku by prof. MUDr. Otakar Kukula. Především z nedostatku peněz činnost spolku ustala a byla obnovena až v roce 1911. V témže roce se ke Spolku přidal i MUDr. Rudolf Jedlička a stal se jeho předsedou. Jedlička zároveň předsedal společnosti Pražské sanatorium (dnes Ústav pro péči o matku a dítě). Pražské sanatorium bylo vybudováno v Praze - Podolí (otevřeno 28. 6. 1914) a budova pro ústav pro mrzáčky bylo nedaleko (v ulici V pevnosti na Vyšehradě). V domě bydlelo přes dvě stě nájemníků, kterým musely být sehnány náhradní byty. Ústav mohl být vybudován díky bezúročné půjčce od zemského výboru (zpočátku 100 tisíc korun, později zvýšeno na 130 tisíc korun). První budovou byl upravený jednopatrový domek, kam přišel i František Bakule jako první ředitel ústavu. Provoz v něm byl zahájen 10. dubna 1913 (Titzl, 1985, s. 16 - 21).

Ústav byl od počátku koncipován pro tělesně postižené děti, ne duševně postižené. Během roku 1913 bylo přijato dvanáct dětí a následující rok ještě další dvě děti. Tento malý počet přijatých dětí dával nutnost pečlivého výběru z uchazečů (Titzl, 1998, s. 109).

Mezi první zaměstnance Ústavu patřili samozřejmě František Bakule jako ředitel a profesor Jedlička jako ústavní lékař, dále kaplan Vyšehradské kapituly páter Alois Tylínek, který vyučoval náboženství, ústavní domácnost vedla Božena Janků, sanitářem byl Antonín Helmich, truhlářským mistrem František Bečvář a na pozici vychovatelek působily Marie Donátová a Miluška Šikolová z Malé Skály. V ústavní kanceláři působili František Tomášek jako účetní a Růžena Mráčková (Titzl, 1998, s. 111).

4.1 Rudolf Jedlička

Rudolf Jedlička se narodil 20. 2. 1869 v Lysé nad Labem jako první syn obvodního lékaře Michaela Jedličky a jeho ženy Elišky, rozené Francové. Pocházel z veliké rodiny, z devíti sourozenců jich však pět zemřelo, zbyli čtyři bratři. Rudolf a jeho mladší bratr

Michael se stali lékaři. Na lékařské fakultě, kam nastoupil roku 1889 po studiu na gymnáziu, si vybral chirurgii, které zůstal věrný po zbytek života. Po promoci roku 1895 nastoupil na chirurgickou kliniku prof. Karla Maydla v Olomouci, jeho učitele z fakulty a poté se stal dočasným vedoucím této kliniky, kde působil až do roku 1904.

Roku 1896 se Jedlička seznámil s lékařskou novinkou - rentgenovým zářením, která ho okamžitě zaujala a stal se tak i zakladatelem české rentgenologie. Časté pokusy s rentgenovým zářením, o němž zatím nebyly známy jeho škodlivé účinky na nechráněnou kůži, však měly za následek amputaci několika článků prstů a hrozila dokonce amputace celé ruky. Jedlička amputaci nepovolil, protože by nemohl vykonávat práci, která pro něho byla vším. Roku 1902 se mu podařilo opatřit si další novinku- radium, kterou používal k léčení. Přes časté a velké bolesti byl Jedlička vynikajícím chirurgem, kterého všichni obdivovali. Jedlička byl obdivován nejen pro své chirurgické umění, ale především pro svůj humánní přístup k pacientům, které nepovažoval pouze na nesvéprávné laiky vydané napospas lékařům a jejich metodám.

Po odchodu z Maydlovy kliniky (po smrti K. Maydla) přešel na univerzitní kliniku, kde se ovšem nemohl plně realizovat. Nebyl mu dán dostatečný prostor. Přesto se mu podařilo s pomocí přátel, kteří ho zvali k operacím, i nadále operovat a profesně a zkušenostně růst. Podobně jako František Bakule i Rudolf Jedlička měl často problémy s nadřízenými úřady. Přesto se jimi nenechal zastavit a pokračoval ve své práci (Titzl, 1985, s. 22 - 29).

Na podzim 1912 zorganizoval lékařskou výpravu na pomoc Srbům v balkánské válce, kde ošetřoval zraněné vojáky. Domů se vrátil v únoru 1913. Ještě před odjezdem na Balkán se Jedlička 7. 10. 1912 účastní VI. mezinárodního kongresu kardiologie v Praze, kde se setkal s učitelem Františkem Bakulem a nabídl mu vedení jeho nového Ústavu, což Bakule přijal.

Po návratu se věnoval právě otevřenému Pražskému sanatoriu, II. chirurgické klinice a Ústavu pro mrzáčky. Jeho snaha byla vedena vědomím odpovědnosti k malým i velkým pacientům a láskou k nim.

Právě Jedličkův velký smysl pro povinnost, odpovědnost, organizovanost a pevný pořádek byly pravděpodobně důvodem zhoršení vztahů mezi ním a Františkem Bakulem. Bakuleho styl byl tak trochu bohémský. Bakule neměl nad sebou rád autority, úřady, dozorce. Jedlička mu v Ústavu zpočátku nechal naprosto volnou ruku, což bylo také podmínkou, se kterou Bakule místo přijal. Po několika letech a stížnostech úřadů musel však Jedlička přistoupit k částečnému omezení Bakuleho pravomocí a zavedení pravidelného režimu

vyučování, což Bakule přijal s negativními pocity. Bakule, jak se zdá, chápal Jedličkovy zásahy jako útoky proti sobě a bránil se jim. Přesto za Jedličkou zpočátku často chodil a snažil se ujistit o jeho přátelství. Bakule s Jedličkou si byli dosti podobní. Oba zapálení pro svou práci, které obětovali vše. Bakule se oženil se svou dlouholetou pomocnicí Miluškou rok před svou smrtí, Jedlička si vzal svou dlouholetou přítelkyni, zdravotní sestru, na smrtelné posteli. Přesto se Jedlička a Bakule rozešli ve zlém a kvůli Jedličkově předčasné smrti k jejich opětovnému smíření nedošlo.

Prof. Rudolf Jedlička zemřel na anginu pectoris 26. října 1926.

4.2 Bakuleho působení v Jedličkově ústavu

Bakule nastoupil do ústavu 10. března 1913. Plat dostával z Malé Skály, kde na jeho místě působil náhradník, který byl placen Jedličkovým ústavem.

Mezi první příchozí děti patřily Vojta, Jaroušek, Sylva, František, Honzík a Šarkán. Děti byly hodně postižené, často neměly ruce nebo nohy, nebyly schopné chůze. Buď je musel někdo nosit, nebo se plazily po zemi. Přesto pod vedením Bakuleho byly schopny tvořit výrobky, malovat obrázky, někteří se dokonce vyučily nějakému řemeslu. Bakule jim dal pocit, že nic není nemožné, že věta „nejde to“ nemá smysl, neexistuje. Necítily svá postižení jako omezení nebo dokonce znemožnění jejich snu, jen se k němu musely dostat jinou cestu než zdravé děti, ale ta cesta tu vždy byla. Při výuce ani neměly pocit, že se učí, vše bylo nenásilné a přirozené. Společnými projekty se učily budoucímu praktickému životu.

Bakuleho představu ideální školy najdeme v jeho knize Srdcem- Chudé děti:

„Škola nebude pevností, jejíž hradby a příkopy by děti zavíraly, naopak jim otevře obzory. A aby mohla dokonale plnit, co jí můj plán ukládá, musí škola být internátem. Volným internátem, který by děti nevěznil a také nevytrhával je z takových rodin, v nichž výchovně získávají. Zato tato škola- internát nahradí dětem nedostatky, jimiž trpí v rodině špatně organisované: poskytne jim teplé vřídlosti a lásky, dá příležitost k výchovnému zaměstnání i k ušlechtilé zábavě v kruhu dobrých druhů. Poskytne dětem čisté lůžko, nedostává- li se jim ho doma, a bude i vydatně krmít ty, kdo trpí u svých rodičů špatnou výživou.

Ideální školou, kde děti budou vychovávány a vyučovány, nebude jen školní učebna ve školní budově, ale i domácnost, dílna, ulice, náves, dvůr, chlév, pole louka, zahrada i les. Vše, vše čím je dítě obklopeno, v čem žije a pracuje, v čem bude žít a pracovat.“

První budovou Ústavu byl „domeček“. Bakule pochopil, že nemůže hned od začátku začít s běžným vyučováním, nejdříve se proto rozhodl naučit děti postarat se samy o sebe. Každé z dětí bylo nějak tělesně postižené. Jako první věc se tedy děti učily zvládnout své základní denní potřeby. Pomáhaly si navzájem, každý úkol plnily pro dobro skupiny. Děti si v Ústavu samy uklízely, oblékali se. Bakule se je zpočátku snaží vychovávat prací, jak to viděl i v německých ústavech. Zřídil v Ústavu pracovní dílny (truhlářskou, košíkářskou a knihvazačskou). Protože sám není v těchto oborech vyučen, nejdříve se těmto řemeslům musí naučit sám, čemuž děti rády přihlížely (Faucher, 1999, s. 27).

Děti se mohly ve třídách (dílnách) volně pohybovat, Bakule se řídil jejich zájmem, vysvětlil jim způsob využití, účel i složení nástroje, těm méně pohyblivým pomáhal více. Děti se tak učily překonávat své postižení, nevnímat je při práci. Brzy si vyrobily vše, co potřebovaly.

Školní rada ovšem požadovala po Bakulovi předložení osnov a rozvrhu hodin. Bakule se tomu velmi bránil a snažil se to co nejvíce oddálit. Nakonec poslal formální návrh, který školní rada několik měsíců studovala. Bakule se ovšem těmito osnovami neřídil.

Roku 1914 do Ústavu přišla Lída Durdíková jako dobrovolnice, která Bakulemu s dětmi velmi pomáhá a zůstane s ním dalších sedmáct let až do roku 1933 jako jeho spolupracovnice (Faucher, 1999, s. 28). Durdíková také objevuje loutkové divadlo, na které se během války zapomnělo. Děti hrají hry i pro veřejnost.

Po patnácti měsících prací v dílnách se Bakule rozhodl, že je správný čas začít s běžnou školní výukou - čtením, psaním a počty. Právě jeho podmínka volnosti vlastních metod mu umožnila počkat s touto výukou na nejvhodnější dobu. Děti se učení nebránily, právě naopak. Učily se s velkým nadšením. Bakule se choval ke každému z dětí velice individuálně, přizpůsoboval učivo i práci postižení každého z nich. Před Vánocemi roku 1913 dokonce uspořádali výstavu dětských prací.

V srpnu 1914, po začátku války, byl prof. Jedlička poslán na srbskou frontu (23. srpna - 27. září). Po návratu byl jmenován ředitelem záložní nemocnice u sv. Bartoloměje. K Ústavu byla připojena škola pro válečné invalidy, šlo totiž o jediný ústav u nás, který byl schopen pojmout a postarat se o takové množství klientů. V listopadu 1914 nastoupil první invalida. Příliv nových chovanců si vynutil reorganizační a také stavební změny. Stará budova ústavu byla přestavěna, došlo k zakoupení dalšího domu na Pankráci a během války došlo ještě k připojení několika dalších budov. V ústavu byly zřízeny dílny pro invalizované vojáky,

kde vyráběli ortopedické pomůcky. Vznikly i další řemeslné dílny - košíkářská, truhlářská, modelářská, knihařská, krejčovská, sedlářská, zednická, kamenická, malířská a dílna pro výrobu hraček. Roku 1915 byla zřízena přírodovědecká laboratoř, kterou vedl MUDr. Rybák. Ve škole se také pořádaly kurzy čtení, psaní, cizích jazyků, pletení, obchodnictví a těsnopis. Některé z činností byly výdělečné. Ústav se přeměnil spíše na výrobní závod, idea humanity mizela, což někteří kritizovali, například Bakule (Titzl, 1998, s. 118 - 124). V Ústavu tak byla zavedena koedukace invalidů a postižených dětí. Vedle sebe žili děti i vojáci a vzájemně si pomáhali. Děti dodávaly vojákům optimismus a chuť začít nový život. Právě o úspěchu této koedukace přednesl Bakule úspěšný referát na konferenci v Heidelbergu v roce 1925.

15. prosince 1914 je Bakule poprvé titulován jako ředitel ústavu, jenže situace byla mnohem složitější. V ústavu bylo zainteresováno příliš mnoho osob a tím také příliš mnoho názorů a zájmů. Ředitelem ústavu je Bakule tedy od konce roku 1914 do konce roku 1915. Z důvodu reorganizace je koncem roku nahrazen R. Česákem, který má pod sebou čtyři ředitele jednotlivých oddělení a Bakule se stává ředitelem výchovného oddělení. V říjnu 1916 je zbaven i funkce ředitele výchovného oddělení. Na jeho místo je přijat Vojtěch Elsnic. Od této chvíle začíná Bakuleho rozchod s vedením ústavu i se samotným Jedličkou. Neshody, rozpory a nedorozumění ohledně fungování a funkce ústavu jsou stále častější. Dokonce jsou posíleny kompetence ústavní hospodyně na úkor právě Bakuleho. Sám Bakule ovšem také není bez viny. V ústavu zaměstnal zdravotní sestru, o které věděl, že je do něho zamilovaná, což mu Jedlička vyčítal (Titzl, 1998, s. 125 - 128).

Jako dalšího pomocníka si Bakule vybere mladého invalidu, původně učitele, Karla Goldfingera. Pro děti Bakule zřídil dílnu na výrobu a prodej dřevěných hraček, kterou si děti samy řídily. Vzniklo dětské výrobní družstvo, které působilo od 11. ledna 1917 do konce roku 1918.(Faucher, 1999, s. 29 - 30; Titzl, 1998, s. 141 - 143).

Roku 1916 také úřady žádaly o formální zřízení experimentální školy. 26. června 1916 byly schváleny a tímto vznikla soukromá ústavní škola. Škola byla trojtřídní, obecní, smíšená. Výuka začala 2. Října a byly otevřeny dvě třídy. V první třídě učil Goldfinger a ve druhé třídě Bakule. Snažil se rozvíjet v dětech vloh, které by jim pomohly v budoucím životě. Fyzická práce měla podle nich léčebný účinek. Jedlička však žádal dodržování pravidel, s čímž měl Bakule problémy.

V říjnu 1917 také mohlo dojít k velkému neštěstí pro ústav. Vojenské úřady totiž požádaly o převedení dílen pod jejich správu. Spolek to důrazně odmítl a úřady svou žádost stáhly.

Rokem 1917 začal Bakuleho rozchod s vedením Ústavu. Následující dva roky byly jeho poslední v Ústavu. Správní rada začala porušovat Bakuleho podmínky volnosti výběru metod a chtěla zavést řádné vyučování s klasickými osnovami a kázní ve třídě. Bakule se stal pouhým učitelem a bylo mu doporučeno přestěhovat se do jiné části ústavu. Bakule se hrdě rozhodl odstěhovat se úplně a najde si svůj vlastní byt. V Ústavu je zavedeno klasické vyučování podle osnov, které schválila školská rada a Bakule se tomu musí podřídít. Odborná pedagogická komise prošetřovala jeho metody a práci s dětmi (Titzl, 1998, s. 126 - 128).

Více se o tomto sporu dozvídáme ze zprávy Václava Sklenáře z knihy „Učitelé v práci a v boji“. Komise se sešla 12. a 13. ledna 1917. Jejími členy byli František Drtina, Otakar Kádner, Karel Velemínský, Josef Kožíšek a Josef Tůma. Šlo o sledovaný proces, protože odsouzení Bakuleho by v podstatě znamenalo odsouzení všech nových směrů v tehdejší pedagogice. Základní cíle šetření komise byly posoudit dosavadní Bakuleho práci a její výsledky, zjistit, zda se mají v Ústavu nadále používat jeho metody a zda je nutné zavést v Ústavu zásadní změnu, především směrem k veřejné škole.

V prvním bodě se všichni členové komise shodli, že výsledky Bakulových metod jsou pozoruhodné a jeho metody neobyčejně úspěšné. Na rozdíl od jiných ústavů s postiženými dětmi, v tomto Ústavu bylo na dětech vidět radost z toho, co se naučily, a že nevnímají svá postižení a to vše zásluhou ředitele Bakuleho.

Odpovědí na druhou otázku bylo jednoznačné ano. Vyzdvihují jedinečnost Bakuleho metod, které mohl uplatnit až zde v Ústavu, kde měl dostatečně volnou ruku.

Pokud jde o poslední požadavek, komise rozhodně nedoporučuje změnu Ústavu na běžnou veřejnou školu. Šlo především o léčebné sanatorium, kde je léčba a výchova na prvním místě před vlastním vyučováním. Ústav byl dosud podle nich veden správně a nemělo by se na tom nic měnit. Bakule byl schopný člověk a právě jen jeho volná ruka při výběru metod mohla zajistit dosavadní úspěšné výsledky a další rozkvět Ústavu (Faucher, 1999, s. 108 - 111; Titzl, 1998, s. 140 - 141).

Přestože tedy hodnocení komise bylo více než kladné a jeho metody schváleny, Bakule se znovu ředitelem nestal.

V létě roku 1918 se Bakule spolu se třemi dalšími vychovateli a osmnácti dětmi zúčastnil tábora v Německém (dnes Havlíčkově) Brodě, kde spolu trávili léto jeho postižené děti z Ústavu a několik zdravých školáků z Prahy (Faucher, 1999, s. 31). Zde se mu poprvé podařilo realizovat jeho ideu koedukace postižených a zdravých dětí. Tábor byl pořádán dobročinnou organizací České srdce, čímž chtěli pomoci dětem postiženým válkou, aby dostaly dobré jídlo a mohly si pohrát na čerstvém vzduchu. Jednalo se tedy o ozdravný pobyt, který se konal v chatové osadě na Rozkoši. Pedagogickým vedoucím byl učitel Koubek, se kterým Bakule společnou řeč nenašel. V táboře se vytvořily dvě skupiny učitelů, z nichž každá měla jiný názor na rozdělení a chod tábora. První skupina požadovala rozdělení dětí do skupin a jejich vyučování jednomu odbornému předmětu (modelování, kreslení, divadlo, zpěv, tělocvik). Druhá skupina prosazovala nerozdělování do skupin, ale společné soužití dětí pod stálým učitelem a jejich svobodné rozhodování, čemu se budou věnovat. Bakule a ostatní učitelé, kteří stejně jako on požadovali svobodu metod a vedení, se stavěli proti příliš školskému a direktivnímu duchu tábora.

Přesto měl tábor kladný vliv na děti. Docházelo tu k vzájemnému obohacování zdravých a postižených dětí, stali se z nich kamarádi a společně si pomáhaly. Bakule se snažil zapojit i ostatní děti, provádět své pedagogické pokusy, to však bylo Koubkem odmítnuto. Děti si začaly psát svoje noviny. Oficiálními listy tábora byly Svobodné noviny a opozičními byl Šarkánův Upír. Také dobročinné družstvo zde pokračovalo ve výrobě a Bakulemu se podařilo i zde vytvořit pěvecký sbor z postižených i nepostižených dětí (Titzl, 1998, s. 143 - 146).

Během roku 1918, po vzniku republiky, chtěl Bakule využít nastalé situace a navrhl založení nové školy, která by fungovala podle jeho představ. O reformě ústavu, ale i celého školství Bakule přemýšlel již od počátku roku 1917. Navrhuje zcela oddělit administrativu od chodu stávajícího ústavu. Ta měla být řešena spolkovou kanceláří, aby se učitelé mohli plně věnovat výchově a nebyli jí zbytečně zatěžováni. Ředitelem měl být kompetentní člověk, nezávislý na výboru a spolku. Pedagogické problémy měli řešit pedagogové, ne sbor lékařů nebo úředníků. Také navrhl upravit organizaci a rozdělení ústavu do jednotného celku, kde by všechna oddělení spolupracovala. Zároveň doporučil zrušení ústavní školy a zavedení individuální výuky přesně koncipované tak, aby duševně i tělesně pomohla každému jedinci. Jeho negativní stanovisko k výdělečné výrobě se projevilo i zde, žádal omezení výroby na nezbytně nutnou část, pouze aby se finančně zajistil chod ústavu. Chtěl zavést přijímání i externích žáků, zdravých dětí, za něž by rodiče platili a umožnit jim výtvarné, jazykové i

hudební vzdělání, kterého se jim jinde nedostalo. Zavedení koedukace zdravých a postižených dětí bylo jedním z Bakuleho největších přínosů. Do ústavu měly být přijímány děti postižené tělesně, ale i děti zdravé, chudé, toulavé a sirotci. Výchova měla probíhat v co nejužším vztahu žáka a učitele, individuálním přístupem, smysluplné práci a získáváním zkušeností potřebných v budoucí praxi. Výuku navrhl rozdělit do tří stupňů. První stupeň by byl pro děti do devíti let. Tato výuka by probíhala jen jako občasná během prací. V druhém stupni by byly děti do dvanácti let. Výuka by probíhala ve všeobecném duchu. Třetí stupeň by děti absolvovaly do svých patnácti let. Šlo by o prohloubení a utřídění znalostí. Bakule požadoval, aby výuka byla pro děti zajímavá, a aby byl stále obnovován jejich zájem o učivo. Ústav měl zároveň sloužit jako vzdělávací seminář pro začínající učitele a vychovatele. Bakule tedy požaduje školu přístupnou pro všechny bez ohledu na jeho sociální a finanční možnosti, školu přirozenou, svobodnou a radostnou (Titzl, 1998, s. 147 - 152).

V Jedličkově ústavu se sešla komise, aby jeho návrhy prozkoumala a zaujala k nim určité stanovisko. V čele komise stál profesor Jedlička, dalšími členy byli prof. MUDr. O. Schrutz, ing. Trůneček, JUDr. A. Tůma, J. V. Klíma a V. Elsnic. Bakuleho návrhy však nebyly vyslyšeny. Komise se sešla třikrát, poslední jednání proběhlo 28. ledna 1919. Bakule stále trval na uznání své osoby a ředitelské funkce. Komise ocenila kladně Bakulovy metody práce s dětmi, uznala, že Bakule by měl mít volnost při jejich volbě, ovšem jeho ostatní návrhy považovala za neuskutečnitelné, alespoň v oné době. Postupně se jednání přesunulo do osobní roviny, kdy Bakulemu byly vyčítány jeho nedostatečné schopnosti k vedení ústavu, nepřilíživé vztahy s vedením i ostatním personálem a některými návštěvníky i aférami se ženami, skutečné nebo domnělé. V publikaci B. Titzla se také můžeme dočíst, že Jedlička Bakulemu připomněl, že celou dobu stál za ním a snažil se ho bránit, s čímž Bakule nesouhlasil a tím si trvale Jedličku znepřátelil. Jedlička Bakulemu doporučil, aby v ústavu skončil a ze schůze odešel. Bakule řekl, že pokud komise nepřijme jeho návrhy, z ústavu odejde (Titzl, 1998, s. 152 - 154).

Tak se také stalo. 5. února přišlo Bakulemu oznámení, že ústav je srozuměn s jeho rozhodnutím z Ústavu odejít. 27. února došlo k události, kdy otec jednoho z žáků své dítě vzal z ústavu s tím, že chce, aby se o něho staral Bakule. Bakulemu byl zakázán vstup do Ústavu a kontakt s dětmi. 6. března dostává Bakule výpověď platnou od 31. srpna 1919. Také Bakule svou situaci řešil. 3. února napsal dopis rodičům dětí, které měl na starosti, s vysvětlením situace. To vyvolalo mezi dětmi i jejich rodiči bouři nevole. Rodiče některých dětí byli ochotni svěřit své děti Bakulemu i mimo zdi Ústavu. Od února 1919 do dubna 1919 odešlo

z ústavu na vlastní žádost celkem dvanáct chovanců a Marjánka s Miluškou. Nakonec kolem sebe Bakule shromáždil dvanáct dětí, které byly rozhodnuty ho následovat. 11. dubna Bakule ohlásil myšlenku založení vlastního nového ústavu. Musel také ovšem řešit otázku svého zaměstnání. Podal si žádost do Semil o prodloužení trvalé dovolené, které mu okresní i zemská školská rada schválila od 1. března 1919. Na Bakuleho místo byl navržen Karel Goldfinger, který ovšem tuto pozici z důvodu přátelství s Bakulem odmítl (Foucher, 1999, s. 31; Titzl, 1998, s. 154 - 155). Bakulovým nástupcem v Jedličkově ústavu byl Augustin Bartoš (1888 - 1969), učitel, speciální pedagog spisovatel, hudebník, výtvarník a dlouholetý spolupracovník prof. Jedličky. I on byl pedagogem, který se stále snažil najít nové postupy a metody, v něčem podobný Bakulemu, v jiném naprosto odlišný, především bez problémů s autoritami. Roku 1920 se na žádost Rudolfa Jedličky stal druhým ředitelem jeho ústavu, kde působil dalších dvacet let. Dal ústavu pevnou organizaci a řád, dětem lásku a pocit, že jsou výjimečnou individualitou. Zřídil nové dílny a výchova probíhala ve svobodném duchu. Stejně jako Bakule vytvořil v dětech pocit, že jejich zdravotní stav je nemusí omezovat, pokud nebudou chtít. Bartoš je autorem mnoha pedagogických spisů- Cestou k životu (1923), Děti a práce (1920), Škola práce (1921), Brána- Z lásky (1924), Dětská organizace (1926), Do vzpomínek (1927), Než bude pozdě. Co s dětmi po obrně (1939), Metoda vyučování v přípravném ročníku (1957). Jeho dalšími publikacemi byly knihy pro děti a mnoho článků ve vědeckých časopisech (Spěváček, 1978, s. 38 - 43).

5. Zpěváčci

Po odchodu z ústavu neměl Bakule a družina jeho dětí kam jít. Úřady mu nabídly jeho původní místo na Malé Skále, ale Bakule nechtěl své děti opustit. Zemská správa politická dala Bakulemu povolení pro vznik jeho ústavu 5. července 1919, tím mu náležel také plat. Zpočátku přespávaly v pronajatém bytě v Ječné ulici (Faucher, 1999, s. 32; Titzl, 1998, s. 158 - 159).

Ze zaměstnanců se k Bakulemu připojili B. Kočková, Lída Durdíková, K. Goldfinger, A. Turek a Miluška s Marjánkou. Z dětí přešli Růžena Baumgartnerová, František Filip, Josef Hruška, Rudolf Jarušek, Jan Kovaříček, Jaroslav Kubizňák, Sylvestr Marván, Adolf Pouzner, Vojtěch Suk, Jaroslav Zdrůbecký a Adolf Valášek. Nejstarší z dětí bylo ročník 1896 a nejmladší 1907 (Titzl, 1998, s. 159, 160 - 161).

V letech 1920 - 1921 se Bakuleho družina stala součástí dorostu Československého červeného kříže, což mělo do budoucna pozitivní dopad. Podpory se jim dostalo také od prezidenta Masaryka, který děti pochválil. Děti jím byly přijaty na návštěvu a několikrát je i sponzoroval.

V létě 1919 byla Bakulova družina pozvána na tábor do osady v Dolním Smokovci ve Vysokých Tatrách. Bakule zůstal v Praze a sháněl nové bydlení. Družina přijela v srpnu na tábor, ve kterém strávila jeden měsíc. Tábor byl pořádán Americkým červeným křížem a vyslankyní amerického dorostu byla miss Harrisonová, která jimi byla okouzlena. Díky ní byly oceněny jako Nejpozoruhodnější evropská společenská a kulturní organizace a roku 1920 získali čestnou cenu 25 000 USD na dobudování ústavu (Foucher, 1999, s. 33; Titzl, 1998, s. 163 - 165).

5.1 Kalendovka

Po návratu z Tater se již nemohly vrátit do bytu v Ječné ulici a přebývaly nejdříve v Čeladné, chvíli Ostravě a poté ve Valašském Meziříčí. Bakule mezitím stále hledal bydlení v Praze. V lednu 1920 se na ně konečně usmálo štěstí. S pomocí sociální pracovnice L. Dvořákové se mohly nastěhovat do záložní nemocnice na Smíchově v Holečkově ulici, zvané Kalendovka. K dispozici měli čtyři sály, které si přetvořili na dílny, ve kterých mohli pracovat. Ve své knize Bakulovy zpěváčci Bakule vzpomíná „jak lapali zpěváčky“. Do Prahy s ním přišly i Marjánka s Miluškou, které krásně zpívaly. Často si chodily večer po práci do nemocničního parku zazpívat a svým krásným zpěvem přilákaly pozornost místních dětí. Po

pár dnech je každý večer poslouchalo stále více dětí a některé se odvážily za nimi i přijít druhý den do nemocnice s přáním s nimi také zpívat. Brzy poté děti trávily v nemocnici stále více času po školním vyučování a pomáhaly i postiženým kamarádům. Byly to většinou děti z chudých rodin, které neměly odpoledne nic jiného na práci, než se potloukat smíchovskými ulicemi. Bakule v ústavu zřídil krejčovskou a modistní dílnu pro dívky, vedl přednášky o hudbě a ostatním umění. Mezi nejvýznačnější zpěváky podle Bakuleho patřili Jenda Šundů, Maříčka Fleischerová, Alice Hyšková, Jirka Andrs, sestry Hankovy, Helena Koukalová a Anna Jiříková (Bakule, F. Bakule se představuje, s. 67 - 68, 82, 84, nepublikováno; Titzl, 1998, s. 165 - 167).

Takto vznikli později slavní Bakuleho zpěváci, jeho již čtvrtý sbor. Bakule sám je popsal jako „pouliční výkvět periferie Smíchova a Košíř“ (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěváčcích, s. 60, nepublikováno).

Po třech měsících museli nemocnici kvůli epidemii tyfu opustit. Košířský starosta Antonín Štochl jim zajistil ubytování v malém domečku u zámku na Klamovce. Domeček byl však malý, sotva se do něj vešli a museli omezit dílny. Také jim docházeli peníze, proto hráli představení pro veřejnost, pořádají koncerty a starší děti objížděly republiku s loutkovým divadlem. Osud Bakulových mrzáčků dojal mnoho lidí, děti se přesto rozhodly pomoci si samy. Chtěly všem dokázat, že jsou schopné postarat se o sebe (Faucher, 1999, s. 33; Titzl, 1998, s. 168).

Emanuel V. Voska

Důležitou postavou v životě Bakuleho dětí byla osoba Emanuela V. Vosky (1875 - 1960),¹⁵ kapitána působícího v našich službách v USA, který Bakulemu velice pomohl zprostředkováním schůzky se zástupci Československého červeného kříže, předsedkyní Alicí Masarykovou, ministrem sociálních věcí Lvem Wintrem a ministrem školství Habermanem. Voska poskytl Bakuleho ústavu 100 000 Kč, které uložil na ministerstvu školství. Když po návratu z USA zjistil, že Bakule peníze nevyužil a že se s dětmi snaží uživit vlastními silami, byl velmi mile překvapen a také o tom informoval veřejnost (Titzl, 1998, s. 161 - 162, 175).

V létě 1919 se na Voskův popud konala porada na ministerstvu školství, zda by nešlo založit spolek, který by se postaral o právní záštitu nad Bakuleho ústavem. Byl ustanoven

¹⁵ Roku 1894 emigroval do USA, kde se stal úspěšným podnikatelem, vydával české časopisy a spřátelil se s Masarykem. Byl prostředníkem české a americké armády a měl velký vliv na založení Československého červeného kříže. V padesátých letech byl zatčen a až do své smrti vězněn.

přípravný výbor, který vedl Antonín Tůma, dalšími členy byla Františka Plamínková, Ferdinand Kellner, Josef Nosek, Antonín Štochl, Bakule byl tajemníkem. Činnost spolku ovšem Bakuleho přičiněním začala až o několik měsíců později. Bakule měl pocit, že to mohou zvládnout sami, ovšem Miss Harrisonová mu dala najevo, že jestli chce nějakou finanční pomoc od Červeného kříže, potřebuje mít právní zajištění. 13. dubna 1920 se tedy konečně sešel výbor a bylo ustanoveno Sdružení přátel pro výchovu životem a prací. Nástupcem Tůmy ve vedení se později stal Václav Příhoda. Sdružení zaniklo někdy kolem roku 1938. Titzl píše, že v dobách jeho největších úspěchů mělo Sdružení kolem deseti tisíc členů (Titzl, 1998, s. 169 - 171).

5.2 Vlastní ústav

V červenci 1920 se v Praze konal první sjezd učitelů, na kterém Bakule vystoupil se dvěma referáty: Výchova životem a prací a Ústavní výchova zmrzačených.

Na jaře 1920 odjela miss Harrisonová do Paříže do evropské centrály Amerického červeného kříže, kde referovala o činnosti Františka Bakuleho a jeho dětí a také ukázala jejich práce. Červený kříž na její popud daroval Bakuleho ústavu 340 000 korun s tím, že 300 000 se mělo využít na stavbu nové budovy. Naštěstí se objevila volná parcela blízko Klamovky. Navíc ještě anonymní dárce věnoval družině 25 tisíc USD. Prostředky ke stavbě tedy měli a nové období Bakuleho družiny mohlo začít.

V Mozartově ulici Bakule objevil vhodnou vilu. 4. listopadu 1920 vilu koupili za 813 tisíc korun. 28. června byla uzavřena smlouva o převedení vlastnických práv z Českého červeného kříže na Sdružení. Vyskytl se tu ovšem problém. Ve vile bydleli nájemníci a v té době bylo těžké sehnat všem náhradní ubytování. Ještě v roce 1922 ve vile bydleli někteří původní nájemníci (Titzl, 1998, s. 179 - 180).

Vilu si přestavovali vlastními silami a peníze na opravy získávají koncertováním po Praze. S opravami jim pomáhali rodiče dětí a někteří řemeslníci jim také pomáhali zdarma. V ústavu byly zřízeny dílny (truhlářská, řezbářská, knihařská, krejčovská, kloboučnická), ateliér a zahrada (Faucher, 1999, s. 33).

Děti také přijímají návštěvy ze zahraničí, které si prohlízejí, jak jejich ústav funguje.

Blízko zakoupené vily se poté začala stavět nová budova ústavu. Čerpání darovaných peněz bylo ale časově limitováno do července 1921, proto se muselo stavět rychle. Stavba započala na podzim 1920. Peníze ovšem nestihli vyčerpat, část peněz tak propadla. Roku

1922 se Bakulemu podařilo vymoci si prodloužení lhůty a část peněz byla ještě uvolněna. Finanční pomoc přišla dokonce i od prezidenta Masaryka, který věnoval 150 tisíc korun. Stavba se přesto začala zpomalovat a v roce 1921 na šest let ustala. Až roku 1927 poslanec Vojtěch Beneš napomohl ustanovení Pomocného sboru na dostavění ústavu. Mezi členy a přispěvateli bylo mnoho známých osobností, jak se můžeme dočíst u Titzla (Titzl, 1998, s. 181 - 182), například Max Brod, E. F. Burian, Josef Čapek, Viktor Dyk, Otakar Kádner, J. S. Machar, Václav Příhoda, Antal Stašek, Jan Uher, Václav Vydra a mnoho dalších. Byla uspořádána sbírka, vybíraly se členské příspěvky. Mnoho řemeslníků pomáhalo bez nároku na mzdu. Kolaudace nové budovy proběhla v červnu a červenci 1932, do provozu byla uvedena 6. července, tedy dvanáct let po zahájení výstavby.

Bakule měl pro své děti dva výchovné cíle. Chtěl z dětí vychovat dobré lidi a aby se dobře orientovaly v budoucím životě. Děti v ústavu bydlely, a to i poté, co se vdaly nebo oženily. Bakule po nich nechtěl peníze za ubytování, každý pomáhal výchovou a svou prací. Často i po škole děti chodily do ústavu pomáhat, každý byl vychovatelem. Roku 1925 Bakule požádal o povolení zřízení pokusné odborné živnostenské školy, které dostal. Tento kurz byl uznán jako rovnocenný pokračovací živnostenské škole. Výuka i výcvik probíhaly v ústavu. Bakule musel stále každoročně žádat o prodloužení dovolené. Po zřízení vlastního ústavu dostal placenou dovolenou, kterou mu platil školní fond v Semilech. Roku 1928 mu bylo doporučeno, aby ze svého místa na Malé Skále definitivně odešel, což učinil. Školská správa také ale požadovala, aby Bakuleho pokusy dostaly formální podobu experimentální školy. Od září 1931 tedy Bakule přijal několik dětí, ze kterých vytvořil první ročník pokusné první třídy druhého stupně jednotné školy. Druhý ročník se již nastěhoval do nové budovy ústavu. Děti pocházely z různých sociálních vrstev. Atmosféra ve škole byla přátelská, vládla zde demokracie a svoboda. Protože šlo o soukromou pokusnou školu, neměla právo vdávat svým žákům vysvědčení. Následující rok další ročník z finančních důvodů již otevřen nebyl (Titzl, 1998, s. 194 - 200).

Vraťme se však ještě k úspěšnému období Bakulových zpěváků. Ti byli zváni na koncerty i mimo Prahu, na venkov. Byli ubytováni v rodinách, které je rády hostili. Zpočátku bydlí u chudších rodin, bohaté je nezvou. Změna přišla po návratu z turné v USA, kdy přicházela pozvání i z bohatých rodin, které se dožadovaly vyprávění zážitků z Ameriky.

V tomto roce také František Bakule předložil návrh reformy vzdělávání Národnímu shromáždění, které ovšem zůstalo bez odezvy. Bakuleho reformní program byl spojen s programem Dorostu Československého červeného kříže a také s přílohou poslaneckého

návrhu podaného 31. května 1921. Návrh požadoval přidělení dotace tři miliony korun pro dobudování ústavu na Smíchově. Pokud by vláda tento návrh podpořila, Americký červený kříž by Bakuleho ústav nadále financoval. Nestalo se tak. Vláda návrh nepřijala a pomoc z USA pomalu ustávala (Faucher, s. 33; Titzl, 1998, s. 173 - 174).

5.3 Cesta do Ameriky (1923)

Zájezd do Ameriky plánoval Bakule tři roky. Chtěl vystoupením svých dětí poděkovat této zemi za podporu během světové války. Děti chtěly být posly míru a lásku, sblížit naši zemi s Amerikou, přiblížit Americe Evropu. Bakule věřil, že přestože zpívají česky, cizinci jim budou rozumět srdcem, že se jim na ně podaří přenést prožitky z písní. Věřil, že jim svými písněmi otevřou srdce a oni se budou radovat s nimi (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěvácích, s. 153, nepublikováno).

Zpěváčci si sice šetřili peníze z koncertů, ale trvalo by celé roky, než by si našetřili na tuto cestu. Díky své popularitě a také ocenění od amerického Červeného kříže je však v prosinci 1922 navštívil člověk, který jim velice pomohl s uskutečněním jejich snu. Tím člověkem byla miss Benedict, generální sekretářka centrály Amerického červeného kříže v Paříži. Byla celým ústavem a dětmi nadšena a pochvalně se o něm vyjádřila před dr. McCrackenem, zakladatelem dorostu amerického Červeného kříže, prezidentem dívčí koleje v USA a reprezentantem pro mezinárodní výchovu v New Yorku. Dr. McCracken studoval kulturní poměry ve střední Evropě a Zpěváčky navštívil kvůli ocenění, kterého se jim předtím dostalo. Přišel se na ně podívat 24. prosince 1922, přímo na Štědrý den a byl dětmi okouzlen. Bakule se mu svěřil se svým plánem vyjet do Spojených států. Dr. McCracken byl touto myšlenkou nadšen. Záhy však vyvstal největší problém - peníze. Bakule neměl dost peněz na cestu, natož na zaplacení pobytu na místě. Dr. McCracken nabídl Bakulemu řešení, pokud si sežene peníze na cestu. Zajistí mu veškeré prostředky na pobyt a také vystoupení v USA. Bakule se rozhodl jít za prezidentem Masarykem, který mu již několikrát vyjádřil podporu. Navštívil ho 25. prosince, vysvětlil mu svůj problém, řekl o nabídce dr. McCrackena a požádal ho o 300 000 korun pro své Zpěváčky na cestu. Prezident ho překvapil. Dal mu celých 500 000 korun s tím, aby si vše zaplatili z těchto peněz, cestu i pobyt. Řekl mu, ať si od Američanů nenechají nic zaplatit, že mu dává dost peněz, aby se před Američany nepředstavili jako žebráci, kteří od nich čekají peníze (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěvácích, s. 155 – 158, nepublikováno; Titzl, 1998, s. 210).

Bakule tedy začal plánovat cestu, Toto plánování trvalo tři měsíce. Jednání o formalitách s USA vedl český Červený kříž, interní záležitosti vyřizoval sám Bakule. Vše probíhalo bez problémů, vyskytla se však jedna komplikace. Červený kříž řekl, že nemůže jet všech 45 dětí, povolili pouze 40 dětí. Bakule ve svých Zpěváčcích vzpomíná, že oznámit pěti nadšeným dětem, že nemohou jet do Ameriky, pro něho byl jeden z nejtěžších úkolů v životě. Bohužel proti tomu nic nezmohl. Přes toto omezení byly zásluhy Červeného kříže na této cestě obrovské. Nakonec tedy výprava čítala 50 lidí. Bakuleho, ppl. Schvarzera (zástupce Československého Červeného kříže), sl. Janáčkovou, která dělala „garde“ děvčatům. Bakule se ve svých vzpomínkách zmiňuje, že nikdy s nimi nikdo takový nejezdil a vždy to zvládli sami, zřejmě šlo o pokyn od Červeného kříže, Josefa Bláhu (překladatele), Lídu Durdíkovou, čtyřicet Zpěváček a pět mrzáčků. Titzl zmiňuje devět postižených dětí (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěváčcích, s. 158, nepublikováno; Titzl, 1998, s. 211 - 212).

Tato velká výprava vyjela z Prahy 21. března 1923. Nejdříve jeli vlakem 1. třídou do Rotterdamu, kam dorazili 22. března a kde na ně již čekala miss Harrisonová. Byli zde ubytováni a poté nastoupili na parník Volendam, který je měl odvézt do Ameriky. Bakule parník popisuje jako nepřilíš velký a dlouhý, ale krásný. Cestovali 2. třídou, měli své kajuty, děti se mohli volně prohánět po palubách a kochat se nádherným výhledem na oceán. Jejich spolucestující si brzy všimli, že děti krásně zpívají, proto několikrát na lodi i zpívaly. Jako mnoha lidem při první plavbě po moři, ani jim se nevyhnula mořská nemoc. Bakule ji vzpomíná hlavně u starších dětí, mladším se vyhýbala (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěváčcích, s. 162 – 167, nepublikováno).

Poslední březnový den dorazili k americkým břehům v New Yorku. Přestože bylo dohodnuto a celníkům nařízeno, že je nemají kontrolovat, vinou jednoho ambiciózního úředníka museli projít velmi důkladnou celní kontrolou, za což se jim později dostalo omluvy. Americký Červený kříž jim nachystal velkolepé uvítání, jenže došlo k omylu a desetitisíce dětí na ně čekali s květinami ve špatný den. Aby tito američtí školáci nebyli zklamaní, Bakule se s dětmi vrátil zpět do přístavu, kde byl zinscenován nový příjezd a přivítání. Přivítání se jim dostalo také na radnici u starosty Haylana a jeho manželky. Starosta dokonce kvůli nim vyšel před radnici a pronesl řeč k novinářům (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěváčcích s. 170 – 173, nepublikováno).

První tři dny děti strávily v penzionu u manželů Koukolových, aby si zde odpočinuli.

Jejich první americký koncert se odehrál v Carnegie Hall v New Yorku. Měl ohromný úspěch, přišly na něj tisíce lidí. Bakulův proslov překládala sl. Miková, se kterou byl tak spokojen, že je doprovázela po celé turné (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěvácích, s. 174, nepublikováno).

Velkým zážitkem byla také procházka po New Yorku. U nás děti slyšely o velikoleposti mrakodrapů a Bakule vzpomíná, že je moc neuchvátily. Ani Socha svobody patrně nesplnila jejich očekávání. Nejvíce si všímaly špíny v ulicích.

Poté, co se před nimi sklonila Carnegie Hall, následovaly koncerty po celé Americe. Sbor vystoupil v každém hlavním a větším městě jednotlivých států.

V hlavním městě USA (Washingtonu) se jich ujal český velvyslanec dr. B. Štěpánek. Provedl je po městě a domluvil jim návštěvu na 18. 5. u prezidenta Spojených států W. G. Hardinga, který byl protektorem celého zájezdu. Děti mu zazpívali a Harding pronesl proslov, který nechal předat prezidentovi Masarykovi. Velvyslanec nechal pro celou výpravu uspořádat na velvyslanectví bohatou recepci a poděkoval Bakulemu za výbornou reklamu pro Československo (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěvácích, s. 182 – 187, nepublikováno).

Mezi další navštívená města patřil Newark, Philadelphia, Baltimore, Pitsburg, Indianapolis, St. Luis, St. Joseph, Omaha, Cedar Rapids, Des Moines, Milwaukee, Chicago, Cleveland, Niagara, Porthmouth, Boston, Mineapolis, Buffalo, Niagara Falls, Syracuse, Portland, Providence, Poughkeepsie. Sbor vystoupil celkem na více než 150 koncertech. Ve všech městech byly děti bouřlivě přivítány, koncerty byly vždy plné nadšeného publika, které jim věnovalo hlasité ovace (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěvácích, s. 187 – 215, nepublikováno; Titzl, 1998, S. 212 - 213).

Ohlasy v americkém tisku byly ohromující. Všichni na Zpěváčky pěli chválu, byli jimi ohromeni, dojatí. Právě kvůli těmto oslavným článkům se musel Bakule hořce vypořádávat s nezájmem nebo dokonce kritickou reakcí po návratu v Československu.

Bakule se také snažil využít této cesty k navázání kontaktů s americkými pedagogy. S několika z nich si dokonce slíbili budoucí spolupráci. Byl to prof. John Dewey z Kolumbijské univerzity, prof. M. Lovel z Harvardu nebo prof. W. W. Jamison z Wentworthu (Faucher, 1999, s. 36).

Zpět celá výprava plula parníkem Amerika. Přestože jim Americký Červený kříž zajistil plavbu první třídou, nebyli z této lodi tak nadšení jako z Volendamu. Jednalo se o mnohem větší loď, plnou bohatých turistů, mezi kterými se děti necítily příliš dobře. Stejně jako při cestě do Ameriky i na zpáteční cestě děti neskryly, že jde o pěvecký sbor a spolucestujícím zazpívaly. Tentokrát také nejeli domů přes Rotterdam, ale přes Brémy (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěváčcích, s. 216 – 222, nepublikováno).

Při návratu do Prahy je nečekalo téměř žádné přivítání. Je to paradox po tom, co zažili v USA, jak si jich tam vážili. Tisk také nebral jejich cestu za oceán příliš pozitivně. Hlavní kauzou bylo to, že si v USA nevydělal žádné peníze. Nikdo nenapsal, že to celé bylo takto v plánu (Faucher, 1999, s. 36). Americký tisk naopak nešetřil chválou a Bakule si ji se svými dětmi jistě zasloužil i u nás, hlavně za svůj přínos pro celé Československo. Takováto reklama se neděje často (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěváčcích, s. 222 – 232, nepublikováno). Po návratu si sami vydali malý spisek „Zájezd Bakulových zpěváčků do USA na jaře 1923“.

5.4 Další koncerty

Kritika přicházela také za pozměňování písní. Bakule často měnil výšky, snižoval tóniny, aby je děti zvládly zazpívat. Někdy měnil rytmiku i dynamiku. Po koncertě ve Smetanově síni po návratu z Ameriky sklidil ostrou kritiku od hudebního kritika dr. Huttera. Bakule se rozhodl jít za autorem písní J. B. Foerstem, aby se vyjádřil, zda opravdu písně příliš kazí, zda tím kazí i děti a zda umějí zpívat. K Bakuleho radosti se za něho Foerster postavil, řekl mu, že Hutterova kritika je neoprávněná, že Bakule nedělá nic špatného a že i jiná si písně často pozměňují. Foerster se dokonce přišel na jeden z koncertů podívat a velmi se mu líbil. Bakule se také vypravil za hudebním skladatelem Leošem Janáčkem, který se vyjádřil pochvalně o jeho sboru a jejich koncertem byl nadšen (Titzl, 1998, s. 214 - 215).

Dalším koncertem zmiňovaným Bakulem byl koncert v Mozarteu pro postižené tsunami v Japonsku roku 1923 (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěváčcích, s. 233, nepublikováno).

Následující rok přišlo pozvání do Německa od dvou drážďanských hudebníků - Pavla Bittnera a Bjarnata Krawceho. Bakule byl varován samotným Masarykem, že německé prostředí pro ně nebude zrovna příznivé. Bakule se přesto rozhodl odjet a koncerty

v Drážďanech i Lužickém Srbsku měly úspěch (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěvácích, s. 236 – 243, nepublikováno; Faucher, 1999, s. 36).

Druhý koncert v Německu proběhl s pomocí Ligy pro novou výchovu, která uspořádala III. mezinárodní kongres Ligy v Heidelbergu roku 1925. Vystoupení sboru i Bakuleho přednáška měla veliký úspěch. Dokonce zde byli pozváni na další kongres v Locarnu, plánovaný na rok 1927 a další pozvání přišlo do Dánska (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěvácích, s. 243, nepublikováno; Titzl, 1998, s. 217).

Roku 1926 přišlo pozvání do Dánska. Bakule domluvil s českým velvyslancem v Berlíně, že se zde cestou zastaví a děti vystoupí. Velvyslanec ovšem příliš nevěřil, že by mohli mít úspěch, proto jim domluvil koncert v malé místnosti, což Bakuleho zklamalo, protože o koncert byl zájem a měl úspěch.

Koncert v Dánsku byl však připraven dobře a nakonec museli mnoho koncertů přidat. Původně byly naplánovány čtyři koncerty, nakonec jich bylo třicet devět; Bakule plánoval strávit v Kodani šest dní, celkem strávili po celém Dánsku tři týdny. Na jeden z koncertů se dokonce přišla podívat i dánská královna Alexandrina Meklenbursko- Zvěřinská (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěvácích, s. 248, nepublikováno; Titzl, 1998, s. 217- 218).

V říjnu 1926 obdržel Bakule pozvánku na kongres Panevropské unie ve Vídni, podporující myšlenku spolenectví evropských zemí. Bakule jet chtěl, ovšem zákaz přišel z vyšších míst. Český velvyslanec ve Vídni zájezd zrušil (Titzl, 1998, s. 218 - 219).

Roku 1927 sbor zavítal do švýcarského Locarna. Byl pozván na slavnostní zahájení IV. mezinárodního kongresu Ligy pro novou výchovu. Zpěvácci zde měli takový úspěch, že nakonec v Locarnu zůstali po celou dobu trvání kongresu (3. – 15. srpna). Po vystoupení sboru zde Bakule přednesl referát, která měl stejný úspěch jako zpěv dětí. Zde se Bakule poprvé setkal s dr. Decrolym a Paulem Faucherem, budoucím manželem Lídy Durdíkové (Titzl, 1998, s. 219).

Bakuleho snahy a úspěchy díky jeho vystoupením s dětmi začaly být známé po celé Evropě. Na pozvání Paula Fauchera navštívili Zpěvácci roku 1929 Francii, aby tu mezi 26. dubnem a 29. červnem absolvovali nespočet koncertů (Titzl, 1998, s. 219).

Poslední zemí, kterou Zpěvácci navštívili, bylo roku 1930 Maďarsko. Atmosféra již byla cítit blížící se válkou, přesto měly únorové koncerty opět ohromný úspěch.

Bakule plánoval další cesty, nejen po Evropě, na ty už ovšem nedošlo. Jedinou další zahraniční cestou, kterou vykonal, byl zájezd učitelů do Sovětského svazu v srpnu 1930 (Titzl, 1998, s. 220 - 221).

Nevíme, kdy přesně Zpěváčci skončili, Titzl uvádí ze spisu Vladimíra Gregora „František Bakule a jeho dětský pěvecký sbor“ jako poslední vystoupení v Lucerně v únoru roku 1934 (Titzl, 1998, s. 221, 224).

5.5 Konec Bakuleho ústavu

Rokem 1933 začalo pro Bakuleho dosud nejtěžší období. Neustále se potýkal s nedostatkem peněz. Jak již bylo uvedeno výše, z důvodu tíživé finanční situace nebyla otevřena další třída jeho pokusné školy. Bakule rezignoval na vedení ústavu i na funkci učitele. Povolení na pokusnou školu bylo zastaveno a Bakule odešel na zdravotní dovolenou, na které pobýval od srpna 1933 do srpna 1934. Zemská školní rada mu zajistila dekret na ředitelské místo na chlapecké obecné škole v Železném Brodě od září 1934, aby mohl být předčasně penzionován. Mezi 30. říjnem 1934 a 25. únorem 1935 Bakule odchází trvale do penze (Titzl, 1998, s. 200, 225).

Předsedou Sdružení se stal arch. Čapek, který se ještě pokusil ústav zachránit. Požádal o poskytnutí jednoho milionu korun na zlepšení situace. Tato žádost nebyla vyslyšena. Bakule také stále věřil, že se podaří ústav zachránit, ale nestalo se tak. Pokusil se nabídnout předání svého ústavu Jedličkovi a v červenci 1933 mu napsal dopis. Valná hromada v září 1933 tento návrh zamítla. Za Bakuleho se roku 1933 postavila Lída Durdíková spiskem „Zde se vraždí...“. Staví se zde na jeho obranu, ovšem způsobem více než problematickým. Spis je velmi útočný a kritický. Ústav tedy musel být uzavřen, dílny zrušeny a děti propuštěny (Durdíková, s. 41, nepublikováno). V pátek 19. února 1937 byl ústav prodán v exekuční dražbě a 5. března předán Spolku léčebné péče v Praze 2. 16. ledna 1939 přešlo vlastnické právo na Léčebnou péči - spolek pro podporu léčebné péče v Praze. Vilu roku 1940 koupili soukromí majitelé, v roce 1963 ji získal stát a sídlil v ní Obvodní podnik bytového hospodářství v Praze 5. Ústav se také roku 1952 stal majetkem státu a od roku 1955 zde bylo Státní sanatorium (Titzl, 1998, s. 182 - 187).

5.6 Poslední roky života Františka Bakuleho

Pro Bakuleho bylo velice těžké stát opodál a nic nedělat. Vytvořil proto Bakuleho komorní sbor z bývalých Zpěváčků. Sbor však přerušil svou činnost, která byla na čas

obnovena roku 1940 jako oktet. Poté sbor skončil. To, co chtěli zpívat, nemohli, a co mohli zpívat, to nechtěli. Bakule měl také strach, aby je Němci nechtěli využít k propagandě (Durdíková, s. 44, nepublikováno). Svou velkou šanci viděl Bakule v Mezinárodním kongresu pro hudební výchovu, pořádaném v roce 1936 v Praze. Jeho naděje se ale nenaplnily, nedostal povolení na kongresu vystoupit, mohl se účastnit jen jako divák. Další aktivitou byla práce s Lídou Durdíkovou na dětské knize Včelí obec (1937), která sloužila jako čítanka (Titzl, 1998, s. 225 - 227).

Koncem války se Bakule snažil sepsat své paměti a uspořádat rukopisy svých knih Chudé děti, které se zasloužily, Bakulovi zpěváčci a Na Malé Skále, které měly být spojeny názvem Srdcem, což bylo jeho výchovným heslem (Durdíková, s. 45, nepublikováno). Další rozepsané spisy byly O hudební výchově, Dějiny Bakulovi družiny a Moc výchovy (Durdíková, s. 42, nepublikováno). Tiskem nevyšla ani jedna z nich. V zápiscích Lídy Durdíkové můžeme číst, že se obával, že si pro něho Němci na začátku války roku 1939 přijdou kvůli jeho názorům a vztahům k významným osobnostem republiky. Nestalo se však tak a Bakule to přičítal jeho obrazu, který o něm vytvořili novináři a také tomu, že již mnoho času trávil mimo Prahu (Durdíková, s. 43 - 44, nepublikováno). Válku strávil v malém bytě na Smíchově a v rodných Lidmovicích. 18. května 1947 byl Bakule potěšen vzpomínkou, kterou v rozhlase přednesl jeho přítel a poslanec Vojtěch Beneš k Bakulovým sedmdesátinám (Durdíková, s. 45, nepublikováno). Během svých posledních let se věnoval svým vzpomínkám, knihám, psal články a přednášel v rozhlase. Mezi jeho poslední společenské aktivity patřil Mezinárodní kongres k umělecké výchově v Paříži roku 1947, na který byl pozván Paulem Faucherem¹⁶ a Sjezd národní kultury v Praze roku 1948 (Titzl, 1998, s. 227 - 228; Durdíková, s. 46 - 47, nepublikováno).

Bakule se celý život věnoval „svým“ dětem a nikdy se neoženil. Učinil tak až v prosinci 1955, kdy si vzal svou věrnou následovnici a spolupracovnici Miloslavou Šikolovou - Milušku z Malé Skály, která ho přežila o 25 let.

František Bakule zemřel 15. ledna 1957. Jeho nekrolog, který vyšel 24. ledna 1957 v Učitelských novinách (ročník VII, č. 4, s. 5) a jehož autory jsou František Čudík a Jaroslava Němečková z Vysoké školy pedagogické v Olomouci, je poznamenán dobovou situací. Jeho pokrokovost je dána do kontrastu s „buržoazní“ společností první republiky. Nic z toho ovšem nezastínilo hlavní myšlenku článku a tou je nesporný význam Bakuleho pedagogické práce,

¹⁶ P. Faucher koupil autorská práva k vydání na všechny Bakuleho knihy pro USA, Francii, Anglii a ostatní západoevropské země.

který je patrný do dneška. Autoři v něm krátce popisují Bakuleho život i jeho základní pedagogické zásady. Úvaha je zakončena slovy, která platí i dnes:

„Nad jeho rakví se zamýšlíme nad tím vším, co jsme dlužni prvním generacím našich „pokusníků“. Je to hlavně studium a pak zhodnocení jejich díla. Jistě to nebude marná práce najdeme v nich ne jeden pramének, který dnes vzrostl v proud“.

6. Pokusné metody Františka Bakuleho

František Bakule se řídil více svým srdcem a intuicí než přesnými vědeckými postupy a teoriemi. Přesto lze v jeho práci vysledovat metody a postupy. Jak již bylo řečeno, základními znaky Bakuleho práce byl individualismus, pedocentrismus, naturalismus, antiencyklopedismus a antiformalismus. Využíval ve své práci projektové vyučování, problémové vyučování a kladl důraz na samostatnou aktivitu žáků, spojení školy se životem, uměleckou výchovu a rodinné prostředí třídy. Jeho vzory byli J. A. Komenský, John Dewey, J. J. Rousseau a L. V. Tolstoj. Bakule své pokusy prováděl přímo ve třídě, proto měl výhodu okamžité zpětné vazby a mohl tedy okamžitě na potřeby a požadavky žáků reagovat. Již v době svého mládí a svých vlastních školních let byl přesvědčen o nedostatečnosti a nevhodnosti tehdejšího školství, jeho postupů a metod. Vzpíral se starému systému a on sám nebyl vzorným žákem. Již od mládí měl problém s autoritami, který ho provázel celý život a velice mu ho ztrpčoval. Neměl rád učitele, kteří byli příliš přísní, konzervativní, vyžadující pamětní mechanické učení velké sumy poznatků, trestající jakýkoliv samostatný projev žáka, učitele logotropního typu, pro které byl nejvyšším cílem pasivní žák poslušně opakující učitelova slova. Tohoto všeho se chtěl vyvarovat, chtěl být přesným opakem svých učitelů, učitelem chápajícím, milujícím, probouzejícím v dětech zájem o poznání, spíše otec nebo přítel. Bakule odmítal pevné osnovy, rozvrhy hodin a frontální výuku podle učebnic. Chtěl se řídit především zájmem dětí. Středem jeho snah byla umělecká a pracovní výchova. Jeho pokusy tedy patřily do uměleckého zaměření škol. Pokusím jednotlivé zásady a základní myšlenky podrobněji popsat.

6.1 Pedocentrismus, naturalismus, individualismus

Bakule vycházel ve svém vyučování a výchově z dítěte, jeho potřeb, přání, požadavků a zájmů. Nejdůležitějším vodítkem při směřování výuky byl zájem dítěte. Snažil se v dětech probuzovat přirozený zájem, kdy děti přímo touží po poznání. Jako Rousseau vycházel z představy, že každé dítě se rodí dobré a je schopno se vhodnou výchovou stát platným členem společnosti a vést spokojený život. Právě život je podle Bakuleho nejlepším učitelem, ne teoretické učebnice podávající příliš plochý a černobílý obraz světa. Touto zásadou se řídil především při své práci s mrzáčky, kteří byli od malička zvyklí stát stranou běžného života, být odstrkovaní a izolováni od skutečného života svých zdravých vrstevníků. Byl přesvědčen, že u každého dítěte lze odhalit skryté vlohy a nadání, které je třeba rozvíjet. Hlavní úlohou každého učitele je dítěti pomáhat v jeho růstu a správně ho nasměrovat do života. Učitel

nejlépe dosáhne tohoto svého cíle, pokud dítě dokonale pozná a pochopí. Měl by poznat rodinné prostředí žáka, pozorovat ho, znát jeho zdravotní a psychický stav, ze kterého by měl při volbě svých metod vycházet. Bakule si zval své žáky do svého bytu, kde je na jejich žádost ještě po vyučování učil to, co se ve škole nestihlo. Půjčoval jim své knihy, které s chutí četly. Bakule nevyužíval učebnice, nechával děti číst knihy pro dospělé. Byl přesvědčen, že dětem netřeba zkreslených fantazií o světě, že jsou schopny pochopit reálný svět. Pokud nebylo dětmi něco pochopeno, vše ochotně vysvětlil. Ač děti miloval, neskrýval před nimi tvrdou realitu skutečného světa. Tím vším si sice vysloužil trvalou přízeň dětí, ale také nepřátelství svých nadřízených a školských úřadů. Bakule byl stoupencem volné školy, požadoval výuku bez osnov, rozvrhu, přísné kázně a strachu. Hodina se vždy vyvíjela podle toho, o co měly děti zájem, čemu se chtěly učit.

Myšlenka vzdělavatelnosti a talentovanosti všech dětí však nesmí být pochopena jako srovnávání dětí podle jednoho vzoru. Bakule ji nechápal tak, že jsou všechny děti stejné. Věděl, že každé dítě je jedinečné a zaslouží si individuální péči. Dětem rozděloval úkoly podle jejich schopností, neustále se však snažil dovést je k co nejvyšším výkonům. Ve třídě měl Bakule často děti rozdílného věku, především v Jedličkově ústavu. Starší děti pomáhaly mladším a ty mladší se učily od svých starších spolužáků. Tím také Bakule podporoval kooperativní vyučování. Společnou prací se děti učily toleranci a kompromisům.

S individuálním přístupem také souvisí samostatná práce žáků. Bakule kladl velký důraz na aktivitu žáků, byl zásadně proti praxi herbartismu, kdy se dítě stávalo pouze pasivním příjemcem poznatků zpracovaných učitelem. Samostatná práce dávala dítěti pocit důležitosti, dospělosti a radost z vlastní vykonané práce pak byla o to větší. Opět se toto nejvíce projevovalo u dětí z Ústavu, které dosud nebyly zvyklé na individuální práci kvůli jejich postižení. Bakuleho důvěra v ně vložená jim dávala sílu a byla jim impulsem a zároveň závazkem ke splnění úkolů. Díky této důvěře děti nevnímaly svá postižení a byly schopné konat činnosti, které pro ně byly dosud pouhým snem.

6.2 Umělecká a hudební výchova

Pro Bakuleho nebylo vyučování pouhým předáváním poznatků. Stěžejním bodem jeho pedagogických snah pro něho byla umělecká výchova. Kladl důraz na vnitřní prožitek, ne teorii umění. Jeho celková koncepce výchovy byla zaměřena do života, tedy i umělecká výchova měla vycházet i směřovat k životu.

Díky výchově své maminky byl Bakule velkým milovníkem hudby a lidových písní. To se také snažil předat svým žákům. Neučil děti noty, učil je pochopit smysl, účel, náladu a vyznění písničky, aby ji mohly při zpěvu správně procítit a prožít.

Na tomto místě bych se měla zmínit o Battkeově metodě, proti které se Bakule celý život vymezoval a kterou zmiňuje ve své knize Bakulovy zpěváčci (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěváčcích, s. 61, nepublikováno). Vysvětluje zde, proč celý život vyučoval zpěvem. On ho neviděl jako řemeslo, ale nejdůležitější pro něj byl cit a prožitek z písně. Bakule potřeboval ze zpěvu cítit, že zpěvák píseň prožíval, že cítil, o čem zpíval, že se do ní ponořil a nechal se jí doslova pohltit. Zpěvák měl podle něho zpívat s radostí a pro radost, ne z donucení nebo dokonce s odporem. Proto nepovažoval za důležité učit děti noty, ty přenechal profesionálním zpěvákům a hudebníkům. V té době u nás byl při hodinách hudební výchovy prosazován naprosto opačný trend, tzv. Battkeova metoda, při které se děti učily zpívat podle not. Max Battke (1863- 1916) byl německý hudební pedagog. Šlo o německy důkladnou hudební vědu, při které se děti učily hudební teorii do hloubky a byly na ně kladeny velké požadavky. Samotní učitelé se proti této metodě stavěli, v hodinách nestíhali zpívat a děti hodiny hudební výchovy nebavily. Bakuleho hodiny byly naprosto odlišné. Základem byl zpěv lidových písní. Děti jim rozuměly a chodily na hodiny hudební výchovy rády (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěváčcích, s. 61- 63, nepublikováno). Bakule často písničky měnil, přizpůsoboval je schopnostem dětí, přesto základní kostra písně zůstala. Za tyto úpravy písní byl ovšem kritizován (viz výše).

Při estetické výchově kladl Bakule také důraz na vnitřní procítění obrázku, příběhu, představy dítětem. Před kreslením nebo slohem děti zavřely oči, položily hlavu na lavice a nejdříve si daný obraz nebo příběh představily ve své fantazii, neboť fantazie jim pomáhala k autentickému vnitřnímu vcítění se do daného úkolu. Tak jako Bakule doporučoval učitelům své žáky pozorovat, aby je byli schopni co nejlépe pochopit, i děti se učily pozorováním- přírody, okolí, ostatních lidí, aby je pak dovedly co nejvýstižněji a nejvěrněji popsat či nakreslit (Příhoda, 1927, s. 12).

6.3 Pracovní výchova, škola životem

Výchova životem a prací se postupně stala stěžejní metodou Františka Bakuleho. Velice dbal na praktickou činnost dětí, která jediná mohla dětem pomoci se začleněním se do většinové společnosti. V Jedličkově ústavu proto první rok vynechal klasické vyučování trivia a věnoval se pracovní výchově. Děti začaly se základními úkony- postarat se samy o sebe.

Učily se uklízet si po sobě, převlékat postele a vzájemně si pomáhat. Starší mladším, více pohyblivé těm méně pohyblivým. Později k těmto úkonům přibyly odbornější práce. Bakule v Ústavu a později i v Kalendovce zřídil pracovní dílny, kde se děti věnovaly různým řemeslům - košíkářství, truhlářství, knihařství, šití. Výroba nebyla pouze cvičením, ale vznikaly tak skutečné výrobky upotřebitelné v praxi. Po roce pracovní výchovy pomalu začal s výukou trivia, opět ale podle zájmu dětí. Zájem vznikal z přirozených potřeb dětí. Právě praxí s řemeslnými nástroji se ruce dětí natolik vycvičily, že později pro ně nebyl problém vést tužku, psát a kreslit.

Bakule nebyl vyučeným řemeslníkem, všemu, co chtěl děti naučit, se nejdříve musel naučit on sám. Jedině tak mohl splnit další ze svých požadavků na výuku - názornost. Děti se nejlépe učily tím, že činnost viděly a poté si ji mohly samy vyzkoušet. Proto také Bakule často vodil děti do přírody, kde pozorovaly okolí, rostliny, zvířata. Příroda a život byly pro Bakuleho tou nejlepší učitelkou, nesrovnatelně lepší než pouhé školní učebnice.

Pracovní výchovou se děti učily překonat svá postižení a nespolehat se jen na pomoc druhých. Bakule nebyl velkým příznivcem teoretické výchovy. Výchovu prací považoval za mnohem důležitější pro budoucí život. Své výrobky se také děti učily prodat, tak jako se každý dospělý člověk snaží prodat svou práci, aby přežil. K tomu sloužilo výrobní družstvo hraček založené v Jedličkově ústavu. Děti si vedly vše samy - výrobu, prodej, personální záležitosti i účetnictví.

Praktická výchova neměla pouze význam pro profesní život dětí, ale také pro posílení jejich sebehodnocení. Mnoho z nich se během života setkalo pouze s odmítáním a znevažováním. Výsledky jejich práce jim byly vnitřní posilou pro překonání pocitu z postižení. Právě autoevaluace bývá velkou překážkou pro postižené děti začlenit se do společnosti. S autoevaluací mají často problém i zdraví jedinci, proto se Bakule snažil nedat dětem šanci uvědomovat si svá postižení. Choval se k nim tak, jako by žádná postižení neexistovala. Toto vše doplňovalo pozitivní účinky pracovní výchovy. Přestože mnoho dětí mělo postižením znetvořené nebo nevyvinuté ruce, nebránilo jim to v činnosti. Často se naučily ruce používat i přes svá omezení nebo místo rukou používaly nohy. Jedním z nich byl bezruký Frantík (František Filip). Brzy si své nohy vycvičil lépe než zdravý lidé ruce. Byl velice šikovný a Bakule ve svém líčení cesty do USA roku 1923 vzpomíná na setkání dětí s americkým prezidentem W. G. Hardingem, kterému všechny děti podávaly ruce. Co měl podat bezruký Frantík? Chlapec nezaváhal a duchapřítomně podal svou nohu. Podle Bakuleho

popisu tím prezidenta velice překvapil a pobavil (Bakule, První náčrt knihy o Bakulových zpěvácích, s. 182 – 187, nepublikováno).

Bakule dětem nejen umožňoval pracovat, ale také se jako jeden z prvních pokusil o něco, co se dosud na našich školách plně nepodařilo zavést - koedukaci zdravých a postižených dětí z Prahy, kterou uskutečnil v létě 1918 na letním táboře v Havlíčkově Brodě. Bakule navrhoval koedukaci zdravých a nemocných dětí již v Jedličkově ústavu. Ústavní výbor však tento návrh neschválil. Jedličkův ústav byl od počátku koncipován jako ústav pro nemocné děti a prof. Jedlička nesouhlasil se změnou zaměření svého ústavu.

Závěr

Cílem této práce bylo vykreslit život Františka Bakuleho na pozadí událostí od přelomu 19. a 20. století až do jeho smrti v roce 1957. Téma reformní pedagogiky a reformních pedagogů je velice obsáhlé, přesto jsem se pokusila podat snad dostatečně přesný a objektivní pohled na život člověka, jehož osud nebyl vždy jednoduchý a rozhodně by si zasloužil větší pozornost, než mu byla dosud věnována. Jeho jméno téměř zapadlo v běhu dějin a znají ho pouze odborníci věnující se pedagogice. Doufám, že jsem tímto alespoň částečně splnila svůj cíl. Protože se jednalo o teoretickou práci, nejvíce času jsem strávila v knihovnách a archivu. Mou nejčastější metodou bylo pátrání po jednotlivostech v pramenech z archivu a analýza nalezených materiálů.

Při psaní práce jsem vycházela ze společenské a politické situace přelomu 19. a 20. století, kdy docházelo k převratným změnám, na které byli nuceni reagovat také čeští pedagogové. Ráda bych zdůraznila, že naši pedagogové - pokusníci podle mého názoru v ničem nezaostávali za svými zahraničními kolegy. Také oni se snažili o změny a považovali tehdejší situaci za neudržitelnou. Již v období národního obrození vystupují čeští vlastenci s požadavky na obranu národní identity a především českého jazyka. Pedagogové přelomu století již nemuseli řešit jazykovou otázku. Mohli se tedy soustředit na konkrétní situace a problémy ve školství, které brzdily podle jejich názoru jeho rozvoj.

František Bakule tedy nevyrostl jako osamělý pokusník, ale poměrně široká základna reformátorů zde byla již před ním. Jeho osobnost byla formována rodinným zázemím, láskyplným prostředím a sociálním cítěním rodiny. Proto si Bakule odnesl do života vědomí rovnosti lidí a jejich přirozené dobroty. Ve své třídě nerozlišoval děti na chudé a bohaté, chytré a hloupé. V každém dítěti viděl jeho dobré vlastnosti a schopnosti, které se snažil co nejlépe rozvíjet. Pro své špatné zkušenosti z vlastního dětství se snažil být jiným učitelem - láskyplným a chápajícím. Přestože zpočátku ve svých metodách tápal, brzy si našel vhodný přístup k dětem, čímž se jim stal spíše kamarádem, než přísným kantorem. Již od roku 1901 začal s uplatňováním svých metod a neustal ani po opuštění Jedličkova ústavu roku 1919. Na Malé Skále pracoval se zdravými dětmi, u kterých plně zkoušel a rozvíjel své metody i přes časté neshody s nadřízenými. Šlo především o rozvíjení dětské fantazie pomocí výletů do přírody, četbu knih světové literatury pro dospělé namísto učebnic, názorné ukázky, volnost při hodinách, přirozená výchova. Při umělecké výchově podporoval volnou tvořivost dětí a byl zastáncem volného slohu. Jeho žáci na Malé Skále byli sice tělesně i duševně zdraví, ale

pocházeli z velice chudých poměrů. Šlo především o děti dělníků, kteří aby uživilí rodinu, už neměli čas dostatečně se věnovat svým dětem. Děti často pomáhaly při práci svým rodičům a tak nechodily do školy. Bakule se proto toto vše snažil dětem nahrazovat, aby alespoň ve škole byly ušetřeny práce a povinností z domova. Škola se pro ně stávala místem radosti a zapomnění na těžkou dřinu z domova a často ještě dlouho po vyučování trávily čas se svým učitelem, který si na ně udělal vždy čas a byl ochoten zodpovědět každý dotaz. Zde také založil pěvecký sbor, jenž se stal předobrazem jeho slavných Zpěváčků. Své metody z Malé Skály ještě rozšířil při práci v Jedličkově ústavu a poté při práci s vlastním sborem. V Jedličkově ústavu byly jeho žáky děti často hodně tělesně postižené a musel jim tedy přizpůsobit své metody. Základem jeho výchovy v Ústavu byla práce a výchova k životu. Tyto děti se nejdříve musely naučit vnímat a chápat samy sebe, aby poté mohly být přijaty společností, nepřipustit si své omezení, přenést se přes něho a jít za svým cílem, to byl smysl Bakuleho výchovy. Již to, že po Bakulově odchodu z Jedličkova ústavu několik dětí odešlo s ním, svědčí o jeho lidském a láskyplném přístupu k dětem, o tom, že jim důvěřoval a ony důvěřovaly jemu. I po odchodu z Ústavu Bakule pokračoval v pedagogickém pokusnictví. Ve vlastním ústavu propojoval pracovní výchovu s uměleckou a založením úspěšného pěveckého sboru završil své umělecké snažení. Teprve zde mohl pokračovat v koedukaci zdravých a postižených dětí, která byla velice úspěšná. Po ohlasech z koncertů v USA a v Evropě by dnešní člověk nečekal takovou nevděčnou reakci v Čechách. Přesto k ní došlo. Bakule se velkého vděku doma nedočkal. Avšak díky finanční podpoře mohl Bakule uskutečnit stavbu vlastního ústavu. Radost ovšem netrvala dlouho. V době krize nebyl jediným, kdo doplatil na nedostatečné finanční zabezpečení. Po zrušení ústavu již nedošlo k pozitivnímu obratu v Bakuleho životě. Na sklonku života se oženil s dívkou, jež mu byla po většinu života nejbližší pomocnicí a stála při něm až do jeho smrti. František Bakule se svým dětem zcela obětoval, věnoval jim všechnen svůj čas, celý svůj život.

Má práce jistě nevyčerpala vše, co by se dalo o Františku Bakulem napsat. Přesto jsem se pokusila podat co nejucelenější obraz tohoto, podle mého názoru, polozapomenutého pedagoga. František Bakule však nebyl jen výjimečný pedagog, ale především výjimečný člověk. Jako každý člověk měl i on své slabé stránky. Jeho největším pozitivem byla jeho lidskost, jeho víra v dobrotu lidí, ačkoliv právě s ní neměl nejlepší zkušenosti. Nerozděloval lidi podle jejich postavení, majetku, přistupoval ke každému jako a priori kladné osobnosti. Neváhal věnovat dětem všechnen svůj čas, přestože jeho jedinou odměnou mu byla láska dětí. Jeho genialita spočívala v propojení pracovní výchovy s hudební výchovou. Úspěch Zpěváčků byl v té době jedinečný. Děti k ničemu nenutil, samy měly snahu být co nejlepší,

aby se zavděčily panu učiteli. Postižené děti se díky němu mohly opět cítit hodnotnými členy společnosti.

Jeho méně kladné vlastnosti bych neoznačila jako přímo negativní. Tento pojem je podle mého názoru poněkud zavádějící. Nešlo o negativní vlastnosti, spíše měly negativní dopad na jeho osobu. Nejčastější Bakuleho problémy vyvěraly z jeho neochoty naslouchat autoritám, z jeho nepřizpůsobivosti. Jistě by mohl prožít jednodušší a klidnější život, pokud by v některých případech ustoupil. Ale právě tato neústupnost ho často dovedla až tak daleko. Na druhou stranu možná také brzdila jeho kariéru. Časté neshody s nadřízenými, ať to byli školní inspektoři nebo prof. Jedlička, měli určitě negativní dopad na jeho snahy osamostatnit se. Možná, že by se vše vyvinulo jinak, pokud by nenastala hospodářská krize ve třicátých letech a po ní druhá světová válka.

Přesto bych ráda zdůraznila několik oblastí, které jsou důležité a jejichž význam František Bakule podle mého názoru podcenil. Jde především o odmítnutí organizace práce ve škole. Jedná se o záměr pozitivní, ovšem s negativním dopadem. Základem dobře vykonané práce je její zorganizování, analýza situace, metod, pomůcek, rozdělení úkolů. Bez organizace vzniká chaos, který ve třídě není vždy přínosem. Děti neseděly na svých místech, vzájemně se překřikovaly. Bakulemu toto uspořádání vyhovovalo, přesto ho podle mého názoru nelze doporučit v každé třídě a při každé hodině. S organizací také souvisí systematičnost práce, která u Bakuleho zcela chyběla. Látka nebyla probírána podle plánu, ale podle momentálního zájmu dětí. Ve škole nebyly vypracovány osnovy ani rozvrhy hodin. Bakule vše podřizoval zájmu dětí. Negativní aspekt tohoto přístupu vidím v absenci určitého pocitu zodpovědnosti a nutnosti alespoň základní kázně u dětí. Tento přístup u žáků příliš nepodporuje rozvoj schopnosti soustředit se, udržet pozornost, vytrvat u činnosti, která pro ně není příliš zajímavá, naučit se organizovat si činnost. Ne každý učitel má u dětí takovou autoritu a ne každý může dětem takto důvěřovat. Bakule zdůrazňoval propojení školy se životem, přesto ve škole udržoval režim, který se v něčem příliš nepodobal skutečnému životu. V každé společnosti existuje určitá struktura, organizace, systém, dané úkony, který každý člen musí dodržovat, chce-li být jejím právoplatným členem. Další oblastí, za kterou byl Bakule kritizován, byla přílišná orientace na uměleckou výchovu, její přecenění na úkor intelektuální výchovy. Každému dítěti není dán dostatečný talent na umělecké předměty a toto jednostranné zaměření výuky může některým jedincům spíše uškodit. S uměleckou výchovou také souvisí jeho pohled na učitele. Bakule nechápal pedagogiku jako vědu a učitele jako odborníka, ale vše mu bylo uměním, učitel byl spíše umělcem. Bakule byl sám hudebníkem a umělcem,

proto byl jeho náhled na výchovu takový. Spoléhal se na intuici a na vlastní pozorování dětí, ne na vědecky podložená fakta a výzkumy. Proto ve své výchově podceňoval systematickosti, organizaci a didaktickou analýzu učiva. Toto vše podřizoval své intuici, vnitřnímu citění učitele, ale nebral v úvahu fakt, že ne každý učitel je tohoto schopen. Bakulemu ovšem tato vzácná intuice byla dána, mohl z ní tedy čerpat a stát se tak výjimečným pedagogem, jakým byl.

Z metod a myšlenek Františka Bakuleho lze čerpat i dnes. Jeho přístup k postiženým, ale i zdravým dětem, je přínosný i pro dnešní vychovatele. Zapojení dětí do pracovní činnosti, zadávání samostatných úkolů a třídní samospráva by měly být běžnou praxí. Škola nemá být izolovaná instituce odtržená od života, právě naopak. Důležitá je vyváženost metod a forem výuky. Intelektualismus a formalismus dnešní školy by měl být doplněn o praktické činnosti s přesahem do běžného života. Další přínosnou myšlenkou je koedukace dětí, respektive integrace již byl horlivým zastáncem a předběhl tak svou dobu. Dnešní inkluzivní a integrační vzdělávání se v mnohém podobá přístupu a požadavkům Františka Bakuleho k tomuto tématu. František Bakule prokázal, že složitosti a překážky koedukace lze bez obtíží překonat, pokud je člověk ochoten k tomu přistoupit zodpovědně, s vědomím časové, psychické i fyzické náročnosti. On to dokázal i bez dnešních technických, zdravotnických a edukačních pomůcek, proto by měl být vzorem i pro dnešní pedagogy.

Seznam literatury

Bakule, F. *Chudé děti... Srdcem II: O chudých dětech, které se zasloužily*. Rkp. 1945, korigováno 1954. asi 241 s. Archiv Pedagogického muzea J. A. Komenského Praha, fond Františka Bakule, evidováno jako ztracené.

Bakule, F. *František Bakule se představuje*. Rkp. Archiv Pedagogického muzea J. A. Komenského Praha, fond Františka Bakule, evidováno jako ztracené.

Bakule, F. *První náčrt knihy o Bakulových zpěvácích*. Rkp. Archiv Pedagogického muzea J. A. Komenského Praha, fond Františka Bakule, evidováno jako ztracené.

Čornej, P.; Pokorný, J. *Dějiny českých zemí do roku 2000 ve zkratce*. 1. vydání. Praha: Práh, 2000. 95 s. ISBN 80- 7252- 026- 1.

Durdíková, L. *Chronologický náčrt života a činnosti Františka Bakule*. Rkp. Archiv Pedagogického muzea J. A. Komenského Praha, fond Františka Bakule.

Faucher, F. *František Bakule- infant terrible české pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Portál, 1999. 120 s. ISBN 80- 7178- 305- 6.

Kasper, T.; Kasperová, D. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Grada, 2008. 224 s. ISBN 978- 80- 247- 2429- 4.

Kořa, J.; Rýdl, K. *Poslání učitele a reformní pedagogika v Československu*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1992. 56 s.

Kozlík, J. Reformní pedagogika 20. a 30. let a současná transformace základní školy- 1. část. *Ratolest*, 1997/98, č. 4, s. 3-6.

Kvaček, R. *České dějiny II*. 1. vydání. Praha: SPL- Práce, 2002. 244 s. ISBN 80- 86287- 48- 3.

Milič, B. *Poslední léta života ředitele Františka Bakuleho*. Rkp. Archiv Pedagogického muzea J. A. Komenského Praha, fond Františka Bakule.

Pamětní kniha Jedličkova ústavu a školy I. (1926- 1947). Archiv Jedličkova ústavu, Praha.

Pamětní kniha Jedličkova ústavu a školy II. (1990- 2004). Archiv Jedličkova ústavu, Praha.

Péče o tělesně postižené děti: Sborník k 70. výročí založení Jedličkova ústavu. Uspořádal Boris Titzl. 1. vydání. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985. 180 s. ISBN 59-060-84.

Pražák, F. *Počátky české školy pokusné.* Praha: B. Kočí, 1927. 61 s.

Příhoda, V. *30 let Bakulovy práce pokusné.* Praha: Sdružení přátel výchovy životem a prací, 1927, 16 s.

Příhoda, V. *Úloha pokusné a reformní školy.* Praha: Pedagogická akademie: Státní nakladatelství, 1938. 20 s.

Skalková, J. *Obecná didaktika.* 1. vydání. Praha: Grada, 2007. 328 s. ISBN 978-80-247-1821-7.

Spěváček, V. *Průkopníci českých pokusných škol.* 1. vydání. Praha: SPN, 1978. 196 s. ISBN 14-772-78.

Strnad, E. *Didaktika školy národní v 19. století.* 1. vydání. Praha: SPN, 1975. 256 s. ISBN 14-704-75.

Titzl, B. *To byl český učitel: František Bakule, jeho děti a zpěváčci.* 1. vydání. Praha: Společnost Františka Bakule, 1998. 243 s. ISBN 80-902518-0-3.

Váňa, J. *Dějiny pedagogiky pro pedagogické školy, vyšší pedagogické školy a vysoké školy pedagogické.* 2. vydání. Praha: SPN, 1957. 370 s.

Váňová, R.; Nejedlá, D. *Texty ke studiu reformní pedagogiky v ČSR (30. léta 20. století).* Praha: Pedagogická fakulta UK, 1995. 151 s.

Váňová, R. Nad dvěma knížkami o Františku Bakulovi. *Pedagogika*, 2000, roč. 50, č. 1, s. 105-108.

Váňová, R. Příhodovská reforma 30. let. *Pedagogická orientace*, 1993, č. 7, s. 17-22.

Váňová, R. Úsilí českého učitelstva o školskou reformu. Pokusné školy 20. let. *Pedagogika*, 1992, roč. 42, č. 2, s. 251-258.

Váňová, R. *Vývoj počátečního školství v českých zemích.* 1. vydání. Praha: SPN, 1986. 167 s. ISBN 17-160-86.

Seznam příloh

Příloha č. 1 - František Bakule s chovanci Jedličkova ústavu a jejich výrobky (1914)

Příloha č. 2 – Chovanci Jedličkova ústavu při práci, v popředí bezruký Frantík (1914)

Příloha č. 3 – Dětské výrobní družstvo s Karlem Goldfingerem a Františkem Bakulem (1917)

Příloha č. 4 – Setkání Zpěváčků s prezidentem T. G. Masarykem

Příloha č. 1

František Bakule s chovanci Jedličkova ústavu a jejich výrobky (1914) - archiv Pedagogického muzea J. A. Komenského

Příloha č. 2

Chovanci Jedličkova ústavu při práci, v popředí bezruký Frantík (1914) - archiv Pedagogického muzea J. A. Komenského

Dětské výrobní družstvo s Karlem Goldfingerem a Františkem Bakulem (1917) – archiv Pedagogického muzea J. A. Komenského

Příloha č. 4

Setkání Zpěváčků s prezidentem T. G. Masarykem- archiv Pedagogického muzea J. A. Komenského